

ANNO DOMINI MXLVIII.

VASO

LEODIENSIS EPISCOPUS

NOTITIA HISTORICA

(Apud Fabricium, *Bibliotheca med. et inf. Lat.*, tom. VI, pag. 314.

WASO, *Wazo* et *Guaso* alias dictus, fuit primum **Capellanus** Leodii, deinde scholarum magister, **Capellanus** Henrici III imp., decanus Leodiensis, **præpositus** et archidiaconus, tandem an. 1042 episcopus Leodiensis, obiit an. 1048. Vitam ejus dedit **Anselmus** canon. Leod. cum additionibus **Ægidii**, tom. I **Chapeavillii**, pag. 281 seqq., ubi etiam pag. 282 **Wazonis** *Invectiva in Joannem præpositum*, qui munere suo satis violenter fungebatur; pag. 300, *Epistola ad Henricum imperatorem*, ne **Aquisgranum** pergeret: pag. 302, *Epistola ad episcopum Catalaunensem*, in qua monet ne hæretici, qui tunc erant **Manichæi**, supplicio afficerentur. Nam, ut obiter hoc adjiciamus, ex solo pallore hæretici judicabantur, sic ut multi quoque ex catholicis eo prætextu trucidarentur; pag. 303, 304. *Epistola alia ad Cæsarem*, ne electioni pontificis se immisceat. Vide **Val. Andree** *Bibl. Belgicam* pag. 849. Viri hujus sancti

A Vitam non unus tantummodo **Anselmus** canonicus Leodiensis scripsit, sed et operam suam illi junxit **Alexander** canonicus alter Leodiensis, qui ambo in continuatione sua ad *Historiam episcoporum Leodiensium gesta hujus episcopi* descripserunt. Hanc vero *Historiam* post editionem **Chapeavillii** iterum ex alio ms. codice produxit **P. Martene** in *Collect. Monum.* tom. IV, pag. 894, etc. In utraque hac editione litteræ hic indicatæ repræsentantur, sed præterquam quod apud **Martene** *Invectiva ad Joannem præpositum* multo integrior est, reliquæ etiam epistolæ in multis valde discrepant ab iis quæ in priori editione leguntur. Cæterum **bibliothecarius** noster hic omisit epistolam aliam **Wazonis** ad **Henricum I**, regem Galliæ, qua illum monet ne bello lacessat **Henricum Nigrum** occupatum in itinere Romano, quo ad obtinendam imperii coronam se contulerat. Vide *Historiam litterar. Galliæ* tom. VII, pag. 591.

VITA VASONIS

SCRIPTA.

Ab **Anselmo** et **Alexandro**, canonicis Leodiensibus, inter *Gesta Leodiensium episcoporum*.(Martene, *ampliss. Collect.*, tom. IV, pag. 872, ex codice ms. antiquo **Andaginensis** monasterii **S. Huberti** ante sexcentos annos exarato.)

CAPUT I. — De electione Vasonis.

Post hunc (**Nithardum**) domus Vaso secundum canonica instituta electus, licet diu multumque reclamans, per vim obedientiæ sibi ab archiepiscopo impositam, vix tandem ad suscipiendam episcopalem virgam est attractus; quamvis multo ante, non episcopus, consiliis et sapientia totum episcopatum gubernaverit. Hoc qualiter fecerit, qualiter ante episcopatum vixerit, quam paucis absolvam.

CAPUT II. — Qualiter in scholarum magisterio se habuerit.

Capellanus primum sub **Nochero**, postea ab eodem donatus est scholarum magisterio; in quarum studio tam morum quam litterarum vigilantissime exercuit disciplinam, eos qui probis moribus essent, licet minus litteratos, longe his anteponens, quibus, ut in plerisque solet, scientia litterarum vanæ gloriæ peperisset stultitiam. Adventantibus quidem quibusque de diversis terrarum partibus, implens quod scri-

B ptum est: *Probate spiritus si ex Deo sunt*; plerisque quidem difficiles sui objiciebat accessus. Si quos autem vere ob studia venisse cognovisset, gratantissime suscipiebat quandiu morari vellent, et nunquam vestitus solatia impendebat. Discedebant alii litteris, moribus et religione instructi; accedebant alii nibilonius intruendi: cerneret quasi ex diversis alvearibus apes ad hanc florigeram arborem convolare, ut inde suis quæque cellis referret, unde arentibus favis nectar melliflui roris posset infundere. Haud aliter ex ignotis et notis regionibus ad virum bonos Christi odores spirantem undique studiosorum confuebant agmina, et alter quodammodo **Salomon** ad se videndum et desiderabiliter audiendum religiosos cujusque generis invitabat. Et cum multi, exemplo reginæ **Austri** pretiosissima **Jerusalem** conferentis, ne immunes apparerent, huic suo **Salomoni** spontanea offerrent xenia, ille ita manus suas studebat excutere ab omni munere,

sicut e contrario solent fenoris exactores debita cum A
 usuris extorquere, evangelicum illud corde tenens,
 ore proferens : *Gratis accepistis, gratis date* ; et
 illud : *Beatius est dare quam accipere*. Muificen-
 tiam in eo laudari non est necesse, quia ita erat
 sedulus erga hospites et peregrinos, ut non opes
 expendere, sed de pleno gurgite hauritas fundere vi-
 deretur, non sine admiratione æmulorum indignan-
 tium nobiliores et ditiores minus potentis virtute et
 gloria superari. Quid multis immorer? Cum schola-
 ris officii labore sub Baldrico episcopo decanatus
 non sponte sublimatur honore, in quo modestum
 ita se exhibere studebat et in subjecto pius, contra
 superbos et potentes in virtutis culmine cum justiti-
 æ armis staret erectus. Unde conligit ut Joannem
 præpositum, antea sibi in amicitis familiariter
 junctum, scripto non sit veritus arguere, eo quod B
 contra elationis malum ob vanum præpositi nomen
 parum consuluerit, et tyrannicam potentiam a reli-
 gione semper profanam in disponendis pro libito
 rebus ecclesiæ sibi arrogaverit. Quod ad confutan-
 dam malorum præpositorum contumaciam aptissi-
 mum huic opsusculo non pigebit intexere. Verum si
 quis mihi ideo succenseat, ipse sibi quia malus est,
 testis erit. Scripsit itaque sic memorato Joanni,
 noviter concessa sibi missione a scholaris officii
 administratione.

CAP. III. — *Controversia ad Joannem præpositum* (1).

« Fratri Joanni secundum sua merita non suus
 « VASO.

« In veteris amicitie memoriam cogor te, frater,
 « adhuc compellere, quamvis apud nos nil dignum C
 « merearis gratiæ. Hactenus te venustabat aliquan-
 « tulum litterarum scientia; efferebat etiam in con-
 « stituendis negotiis rationis justitia; nunc quod
 « bona fortuna uteris, priora præsentibus confun-
 « dere nihil videris. Quidquid boni prius habueras,
 « adjudicamus simulationi, quia fortuna bonis su-
 « perveniens solet meliores (2) operari. Enimvero
 « divitias per se neque bonas neque malas nuncu-
 « pamus, nisi a possessoribus suis hoc translative
 « (3) promamus. Archidiaconatus enim oæteraque
 « mundi vanitas suo contagio te non infecit, sed
 « quam versipellis prius latebas, suis operibus
 « exposuit.

« Uitionem male vivendi forsitan reformidares,
 « nisi plurimum sæculari potentiæ consideres. Cum D
 « que multa in te puniendi possim resensere, unum
 « quod me contigit, volo, si queam, refellere. Dicis
 « te præpositum potenter esse constitutum, clau-
 « tralia negotia domi sine consilio decani fratrum-
 « que, sicut volueris, dispensaturum. Cum gladio
 « non utaris, cur potenter magis quam regulariter
 « dicis? Si tua dignitas est a Deo, cur illam non
 « commendas scripto? In confusionem meam, præ-
 « latum et præpositum unum esse dicis; obviare
 « veritati, gratiæ deserviens, minime reverens.

(1) In multis differt ab editis circa finem imprimis.

(2) Edit., *efficere*.

« Quid est, quæso, aliud, veritatem scienter frau-
 « dare, quam Christum pati, secundo crucifigere?
 « Væ qui dicunt malum bonum, et veritatem commu-
 « tant in mendacium. Ergo cum Christus veritatem
 « se esse dicat, quisquis veritatem lædit, Christum
 « procul dubio sauciat.

« Sancti Patres, zelo justitiæ ferventes, claustra-
 « lem regulam divinitus illustrati conscripserunt;
 « nihil superfluum addentes, vel necessarium sub-
 « trahentes, neque ad dexteram, neque ad sinistram
 « declinaverunt. Prælati et præpositi tulerunt om-
 « nem controversiam, si tibi ambitionem, mihi que
 « lenieris invidiam. Dic, dic, quæso, si regula sin-
 « gillatim titulat episcopum, prælatum, præpositum,
 « cantorem, cellarium; portarium, usque ad pisto-
 « res et coquos; si prælatos et præpositos unum
 « est, quare prætermittit decanum? Non debuit ille
 « diligentius scribi, qui magis obnoxius est deser-
 « vire religioni? Irrationabiliter ergo videbitur esse
 « regula composita, si non exsequitur omnia clau-
 « stralia secundum propositum necessaria? Sed
 « quis sanum sapiens audebit hoc asseverare, cum
 « Spiritus sanctus auctor regulæ *figmentum effugiat*
 « *disciplinæ*? Noli, frater, noli male interpretari
 « scripturam regulæ sufficientem; prælati et præ-
 « positi, velis nolis, necessariam tene distinctionem.
 « Quia si prælati et præpositi unum esset subjec-
 « tum potius unum quam duo scriberetur capitu-
 « lum; ut sicut præsulis et episcopi dnum nomen
 « fit unum capitulum, sic prælati et præpositi fieret
 « si esset unum. Quia ergo duæ personæ intelli-
 « guntur in prælati et præpositi significatione, me-
 « rito duas sententias placuit regulæ scriptoribus
 « annexere.

« Præsertim nomen decani, quod regula non p-
 « suit, minime te moveat, quod solum militar-
 « disciplina, et regula sancti Benedicti, a decan-
 « militibus vel monachis, litteris sacris tacentibus
 « frequentant. Quoniam quidem cum regularis dil-
 « gentia triginta, quadraginta vel his amplius
 « nicos simul admittat, nomen decani, quod s-
 « pra denarium res agitur, irrationabiliter ponere
 « devitat.

« Erit ergo prælatus secundum spiritualis vite
 « administrationem prior in clastro; et conse-
 « quenter præpositus propter exteriorum procura-
 « tionem ordine secundo. Spiritualia enim sæcula-
 « ribus digne præponuntur, quantum stolido cor-
 « pori rationalis anima principatur: hanc instilla-
 « tionem immobiliter servant Occidentalia claustra,
 « et monachorum quotquot sunt ubi cænobia. Quip-
 « pe quia pluris existimas ope religionis, veneraris
 « præpositum, suppressa decani celebratione quo-
 « niamque gloriaris te præpositum esse præsentis
 « claustralia negotia fratribus inconsultis dispen-
 « sare: non ut utiliores fratres ad hæc prom-
 « veantur, sed qui gratia tua solummodo participat

(3) Edit., *translatione probentur*.

Hinc religionis divinæ, proh dolor! ruina fitur, litteralis disciplinæ studium penitus tuitur. Quis plantat vineam, et de fructu ejus comedit? Quis nihil proficiens religioni, plinæque operam dabit? Hanc institutionem cœlestis non plantavit, mater Ecclesia scripsit non animavit. Necesse est ergo spirituali succidere spuria vitulamina, et regularibus assensum præbere per omnia. Præcipitque regula præpositum sub prælato agere, conjuncta fratribus humiliter fideliterque cum conversationis exemplo administrare; sed resultaverit, ab officio removeri aliumque ejus aptiorem constitui.

Hæc, frater, vide, quæso, subjectionem præti; vide fidelitatem, humilitatem, periculumque ministerii. Et si præsumis claustralia bona insultis fratribus dare, ubi est subjectio, fidelitas, humilitas obedientiæ? Unde illa tanta donandi sublimitas, si perdendæ dignitatis tanta facultas? Non poterunt fratres consiliorum participes, qui institutionis depositionisque possunt esse opifices? præsertim cum domino tifici, qui singulariter dominus vocatur, ecclesiastica non liceat sine clericorum consilio defici; ut quid subjectus minister audebis bona secundum libitum tuum dissipare? Dominus abbas jubetur in consilium totam congregationem adducere, consilioque omnia definire; tu igneris confratres tuos super communibus bonis consulere? Jubetur etiam inter plures monasteria dividere, ne solus præpositus, tenens omnipossit superbire; alioquin, si id licenter feceris, non præes canonicis, sed servis et eleemosynis tuis. Quis, rogo, erit sufficiens quoquo lo vivere, qui dignetur in eleemosynæ tuæ mendia transire? Ut quid fratrum nomine fluntitiones possessionum, si tu solus singulariter his vindicas dominium? Hactenus eramus pères Christi, matris ecclesiæ canonici; relicta est famulemur tibi servi emptitii. Desine er, quæso, desine insolenter agere, officiique modum humiliter recognosce.

Idem etiam quid regula præcipue deducet præpositos, scilicet subjectos illustrare canonicæ conversationis exemplo. Ergo si regulare mandatum est, onicos chorum, refectorium, dormitorium frequentare; cur, dum facultas est, subtrahis te, quasi libearis ab hac societate: cum sis sanus, idus plerumque etiam otiosus; ne erubescas ignotus esse; quia qui Christum erubuerit et rones suos, pœnaliter afficietur in die calamitatis et miseriæ. A mane in vesperam non pudet secularibus negotiis desudare; et semel per hebdomadam et mensem choro confunderis interme? Qui non laborat, nec manducet, scribit postulus; tu nihil vel parum laborans, omnia colliges solus? Si otiosis etiam cibus interdicitur 4) Unois inclusa desiderantur in editis.

A « naturalis, quid tu negligens præpositus operibus
 « laborantium dominaris? Ecce per Apostolum
 « derogatur tibi vitæ communio, unde tibi tantæ
 « dominationis abusio? Si qui altari deserviunt, de
 « altario debent vivere, consequenter qui nihil ser-
 « vis, nil debes accipere. Qui parce seminat, parce
 « et metet, et unusquisque secundum laborem proprium
 « mercedem accipiet. Porro si religiosissimus esses,
 « per humilitatem hanc dominationis ambitionem
 « cavere deberes [(4) sicut Veritas docet apostolos:
 « Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis
 « dicite: Servi inutiles sumus. Sic David, parvulus
 « in oculis Dei, sublimatur in regem; Saul, arro-
 « ganter agens, contumeliosam incidit in mortem.
 « Omnis qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humi-
 « liat, exaltabitur]. Si Paulus, plus omnibus laborans,
 B « profitetur se minimum et abortivum, cur tu nihil
 « laborans, econtrario singulare præoccupas do-
 « minium? Si sententia Pauli per omnia est lauda-
 « bilis, universaliter præsumptio tua fit detestabilis.
 « Dicis te esse potentem præpositum, omnia bona
 « claustris sine consilio prælati et canonicorum in
 « domo tua sicut volueris dispensaturum. Quem
 « teipsum facis? Quid habes quod non acceperis? Si
 « gloriaris, in Domino glorieris; non enim qui se-
 « ipsum commendat, ille probatur, sed qui a Deo
 « commendatur. Gloriam tuam mater justitia pariat,
 « humilitatis custodia non derelinquat. Non te
 « metiaris adulantium lingua; quid sis, non quid
 « voceris, diligenter examina. Si Deus homo
 « venit ministrare, non ministrari, cur tanto fastu
 C « quæris dominari? Cum Deus esset, semetipsum
 « exinavit formam servi accipiens; tu, cinis et
 « pulvis, contendis vocari præpositus potens?
 « Enimvero nequaquam poteris ejus esse disci-
 « pulus, nisi prius, deposito dominationis, fastigio,
 « fias parvulus.

« Certe si nullus claustralis præpositus, nisi ex
 « regulari (5) canonico debet ordinari, profecto non
 « debes esse præpositus, nisi canonicam vitam du-
 « xeris claustris. Distat ergo inter clericum et cano-
 « nicum, quod canonico, non clerico debetur clau-
 « strum; omnis enim canonicus clericus, non con-
 « sequenter ut omnis clericus canonicus. Ex cano-
 « nico enim, non ex clerico regulariter constituitur
 D « præpositus; ac ideo necesse est, si præpositus
 « es, choro, refectorio, dormitorio, nisi per licen-
 « tiam, sis assiduus. Igitur quia maxime præpositu-
 « ram amas, cur claustris fastidie militiam? Quapro-
 « pter aut cum præpositura habebis religionem,
 « vel dignitas præpositi vertetur in villicationem;
 « non enim erit necesse constitui ex canonico præ-
 « positum, si idem ministerium æque possit mini-
 « strari per laicum. Sis ergo, consulto, præpositus
 « cum religione; saltem vel religiosos velis amare,
 « ut sicut qui suscipit prophetam in nomine pro-
 « phetæ, mercedem prophetæ accipiet, sic irreligi-
 « ositatem tuam saltem religiosorum amor com-
 « (5) Editi, ex regulari canone.

« mendet ; quia nimis profanum constat utrumque
 « te (6) irreligiosum esse, religiososque vexare.
 « [(7) Ad hæc, frater, præpositi subjectionem, fide-
 « litatem, humilitatem, administrationem secun-
 « dum regulam, non dominationem collige ; de bonis
 « tibi commissis consilium decani fratrumque ne
 « asperneris appetere. Per subjectionem et humili-
 « tatem quærito consilium, etiam mandatum ; per
 « fidelitatem et administrationem, quidquid præter
 « beneficium inveneris, redde totum. Utquid bene-
 « ficium accipis, si ad cætera omnia non es fidelis?]
 « Quidquid ministerio tuo juste superlucratus fue-
 « ris, in vita tua teneas : non tamen fratribus hoc
 « palam facere, ne furti arguaris, supersedeas ;
 « [(8) sic fructum habebis ex tua rationabilitate, si
 « fratribus notitiam feceris elaboratæ summæ. Quod
 « si silentio presseris, successori tuo, non fratribus
 « furtum lucraris]. Ego in duabus villis mihi in-
 « vito commissis, quadringentorum (9) mansorum
 « servitium justa ratione superlucratus, fratribus
 « annuntiavi, et statim servitium feci ; quantoque
 « me in gaudio pro fidelitate intrare sperabam,
 « tanto tribulationibus invidiæque magis succu-
 « bui. Servus evangelicum talentum duplicans a
 « domino, collaudatus meruit donari : ego quadru-
 « plicans, multis modis impetitus et circumven-
 « tus, addictus sum paupertati. (10) [Cum multa
 « bona claustrum teneas sine quæstione redditibus
 « parvis, cur fidelitatem nostram, quasi furtum
 « persequens, ulcisceris ? Tuarum rerum ministros
 « infideliter agentes dure punis ; et res claustrum
 « cur non simili diligentia prosequeris ? Quomodo
 « probaris fratres sicut te ipsum diligere, si tuas
 « atque illorum res dispari tractas affectione ? Si
 « apud idololatrias olim Romanos fraus rei publicæ
 « sacrilegii supplicis expiatur, quo tormento
 « legibus exquisito fraus claustrum deprehensa digne
 « multabitur ?] Ergo, frater, omnes in commune
 « accingamur humilitate, fidelitateque, regulariter,
 « et res claustrum, sicut oportet, tractemus irrepre-
 « hensibiliter. Quanto majores sumus in sæculi di-
 « gnitatibus, tanto nos humiliemus in omnibus :
 « avaritiæ, dominationisque altitudinem fugiamus
 « studiose, quæ religionem disciplinamque natura-
 « liter solent propulsare.

« Noli (11) præsumptionis tua defensionem Co-
 « loniensi claustrum exemplo roborare ; quia, sicut
 « experimento didici, Deo gratias, nil penitus in
 « eo invenitur tale. Ipse dominus archiepiscopus,
 « remota dominationis suæ sublimitate, claustrum
 « sæpe deambulans, scholas visitat ; propositis dis-
 « solutisque quæstionibus, quos utiliores invenit,

(6) Editi, *religiosum esse*, contra auctoris men-
 tem.

(7) Uncis inclusa desiderantur in editis, ut et
 plura alia.

(8) Et hæc iterum in editis ommissa sunt.

(9) Editi, *coquorum mansorum* omnino deprava-
 vale.

(10) Inclusa quoque hic uncis abbreviator omi-

« gratia donisque magnificat. Sic omnium delecta-
 « tionem sibi concilians studia nutrit ; in pelago di-
 « vitiarum, clavo sese humilitatis regit. Præpositus
 « et prælatus in choro primi stantes, officiose sat-
 « agunt interesse, ne quid difficultatis et negligentia
 « provenerit. Quisque per se curiosius agit : disci-
 « plina claustrum specialius appenditur prælato ; nec
 « tamen deest invitatus præpositus, instante scrupu-
 « lo. Stipendium quotidianum cum cæteris officiali-
 « bus exhibet præpositus ; si quid defuerit, sine ini-
 « micitiis exigit prælatus, Cellarius annonam, vi-
 « num, pulmenta suscipiens a præposito, quæque
 « dispensat impune prælati seniorumque mandato.
 « Liber est præpositus a tributis, quæ dederit cella-
 « rario ; æque cellarius ab his quibus paruerit præ-
 « lato. Sic unanimitas prælati et præpositi, in claustrum
 « ædificatione cooperatur ; quia non ambitiosa cha-
 « ritas, quæ Dei sunt, non quæ sua, rimatur.

« Lugenda nobis acrius esset, frater, claustrum
 « nostri recens oborta discordia, nisi in sanitate
 « capitis coalescerent etiam ægrotantium membra.
 « Et ne tibi fraternæ consolationis in ullo munia
 « subtraham, precor, archidiaconatus tui paulisper
 « moderare gloriolam. Quia divina pietas pluribus
 « bonis te donavit, quibus rationabiliter honoreris
 « in archidiaconatu decretis ecclesiasticis præcripto,
 « quid effereris ? Quia diaconus es ? Dic unde tibi
 « nomen archidiaconi ? Si non potes, ulterius de-
 « sine gloriari. Chorepiscopus (12) propter inso-
 « lentiam removit Ecclesia ; unde his caret usque
 « in præsens metropolis Colonia et tota provincia.

« Canon vetat diaconum injussum ante presbyte-
 « rum sedere ; et tu presbyteros præsumis judicare
 « atque etiam verberare ? Tantam ergo habes aucto-
 « ritatem in judicando, ut nulla scriptura, nulla
 « possit resistere ratio ? Quoniam quidem voluntas
 « tua necessario nobis est lex et regula, quæ
 « per Deum dirigas eam semper cum justitia.

« Si (13) is qui vaccam rapit, jure excommunicatur,
 « quid fiet illi qui justitiam vendit vel depræ-
 « datur ? Ergo quia justitia melior est omni pecud-
 « bruto, necesse est deterior sit prædone omni
 « pecoris justitiæ prædo. Quoniamque luce cla-
 « rius patet pessimum esse justitiam vexare, cum
 « omnibus bonis episcopi constituendis, cum quæ-
 « tuor episcopis gratiosus essem, non habui, quam
 « vis imputes, pretium unius siliquæ. Cumque in
 « nullo, exceptis peccatis, quæ nimia sunt, possis
 « me legaliter redarguere, quare in signum malevo-
 « lentia tuæ me soles iracundum vocare ? Si *ira viri*
 « justitiam Dei non operatur, vel injustitiam meam
 « dic, vel veritas tua cassatur. Sed quia verba mea vel
 sit.

(11) Et hæc etiam præsumpsit abbreviator
 omittere usque ad hæc verba *præpositus et præla-*
 tus, etc.

(12) Editi, *coepiscopos et archidiaconos*.

(13) Quæ sequuntur pene omnia desunt in edi-
 tis.

potia mea, lege derelicta, tuis pravis consiliis, ne fundar, nolo dedere, imputas mihi propter iracundiam magnitudinem vestrique obstinationem istis hoc agere. Sed malo dici, nec esse iracundus, quam tuorum consiliorum semper alumus. Æque potes me furem, sacrilegum, hominam vocare, cum rerum gestarum veritatem latentius possis astruere. Ista, frater, in pristina familiaritatis pigra meditata tibi liberali studio devovimus, ne quid dictum sit in gratiarum rimentum, quia ratio sic poscebat, obnixè applicamus. Si non placet, animam meam in manu mea posui, paratus in claustrum fidelitatem mea, verbera, mortem etiam pati. Hæc ago ut ut superiorem vel parem præposito, cum humiliter possim, decanum comparem, sed ut claustralibus clausis ordinandis præcipuum non justitia consiliarium monstrem. Quod si proculiter constiterit prælatum decanum esse, id nequit refelli, quæso mihi prælato cum regulari regulariter agere non prohiberi. Alioquin si mandatis regulæ niteris contraire, convenientem maximam penam incurris Ecclesiæ. Sacerdotium etiam præpositura et archidiaconatu vincitur plurius haberi, quia hoc [f. non minus] ipse a sex episcopis, illa possunt a singulis abdicari. Necesse est ergo robustius concuti, quid id firmiter constat ordinari. Igitur me prælatum et presbyterum, quamvis indignum, regulari, quæso, velis honorare; vel cum æmulis meis, quia nil infideliter egi, saltem conculcare. Sacerdotalis obedientiæ ministerium, cum nullum diu discendi, nulla facultas coercendi, ne imbecillius rationabiliter subterfugi; quia cum cæteris levitatibus acolythum his in necem meam grassantem, pro viginti furtis confessis damnatum, sine conscientia restitutum, et a scholis liberum non nequivi: etsi mihi amerito vel veterano nullum beneficium secundum solitum remansit beneficium; non, ne periculo disciplinæ fama nostra tabescat, congaudeo solutioni. Nunquid fortitudo laudanda fortitudo mea, ut sustineam; aut carere ratione, ut patienter agam? Confundat Deus, confundat Achitofel consilium, et liberet David de manibus pueri Absalon. Quique luciferum superbum detrusit in infernum, potentiam claustrum, valente regula, deducat ad nihilum. »

CAP. IV. — Quid a rusticis sit peressus.

scribens procul ab omni invidia et odio, dum hominem a tortitudine morum ad rectitudinem revocare studuit, omnibus præpositis formidabilem vitam, cui imprimi debeant, ostendit; quidquid illis devitandum, quidve actitansit, ut in hoc quasi speculo prævideant benigne providit, quæ sua sunt non quærens, sed lesu Christi: quod haud secus esse patuit paulo in præposituræ et postmodum in episcopatus administratione. Ille autem cui hoc scripsit, Joannes presbiter, ob hoc amplius in eum æstibus invidiæ

exarsit, et persuasibilibus terrenæ sapientiæ verbis episcopi cæterorumque priorum animos nihilominus in ejus odium accendit, quæque fideliter ab eo gesta potius deputans studio litigii quam fidelitatis devotioni. Et ne quid in insontis viri insidiis intentatum relinqueret, incolas possessionis illius cujus curam ob augendam fratribus vini rationem susceperat, per nuntium in ejus rebellionem animavit, ut præcepta illius nihili penderent instigavit.

Rustici autem et prius quidem procuratori suo infensi, eo quod per cautelam ejus debita fratrum defraudandi nullus esset locus, tum vero accepta confidentia ab instinctu majoris præpositi, in tantam temeritatem sunt adducti, ut domum fratrum in qua idem dominus Vaso cum suis quiescebat, inopinato nocturnis horis undique armis cingere flammisque exurere certatim instarent. Sed qui sperantes in se non deserit omnipotens Deus, justitiæ et veritatis cultorem mirabiliter a periculo incendii liberavit; nam amissis licet vestibus, et diversa rerum suppellectile, ad hoc non minima vini copia, quam in inferiores ejusdem domus partes ad opus fratrum providus contraxerat, nec unus quidem ex hominibus, Deo donante, crepitantibus circumquaque flammarum globis succubuit. At vir Dei tanta adversitate nequaquam frangitur, sed potius boni propositi tenacior efficitur, victorque tot ingruentium contra se tentationum, tanto abundantius de cælo sperat auxilium, quanto ab hominibus sustinisset obstaculum.

CAP. V. — Quod capellanus Conradi imperatoris est effectus.

Cumque pro bene et fideliter gestis apud suos intolerabilibus agitaretur insidiis, quosdam tamen religiosos cum plerisque episcopis ob constantissimam in eo boni operis intentionem, licet longe positos, adeo charitati ejus devinxit, ut et magnopere studium ejus approbarent, et ne inefficax foret auxilium opportuno tempore et loco conferre non desisterent. Qui videlicet necessarii ejus veriti satis ne solus non posset sufficere ad resistendum diu suorum invidiæ, exquisito haud incongrue consilio, quatenus auctoritas imperatoria felicibus actis contra invidos esset tutela, hoc apud imperatorem Conradum efficiunt, ut eum sibi a Reginhardo episcopo capellanum concedi expeteret et impetraret. Sic sic nimirum quandoque tot adversariorum ad horam cessit invidia, non ita ut adversitati succumberet, sed ut bonæ intentioni vires interim repararet, quibus cum optime cœptis absque difficultate tandem acquireret efficaciam. Ita suscepto decanatus vicario, ex consensu fratrum et episcopi, imperatoris Conradi servitio obstringitur; ubi per novem menses nullo acquirendi episcopatus desiderio, nulloque alio dominandi ambitu, sed potius ut ecclesiam cum rebus suis in libertatem vindicaret elaborare studuit. Quid pluribus immorer. Imperatori in brevi sit gratissimum; pro sanctitatis et sapientiæ excellentis merito tam archiepiscopis quam episcopis et acce-

ptus : qui in solvendis sacrae Scripturae quaestio-
nibus magistrum, aliarumque causarum disceptatio-
nibus sequestrum, cum assumere gaudebant; quem
archiepiscopi duo moribus et genere nobilissimi,
Aribo Moguntiensis, et Piligrinus Coloniensis, vicis-
sim assurgentes, alternatim in sedibus suis alter-
utrum stantes, sibi assedere cogebant, desiderabi-
liter eum audientes, subinde et interrogantes.

CAP. VI.—*Quod Judæum scientia Veteris Testamenti
vicerit.*

Ea tempestate Judæus quidam in arte medicinae
præcipuus, et ob hoc imperatori Conrado satis ac-
ceptus, in paternae legis traditione ferebatur esse
perfectus. Is aliquando quaestionibus ex veteri
lege domnum Vasonem aggrediens, eo usque con-
tra eum litigando progressus est, ut, revadiata sibi
hama vini, digitum dexteræ manus abscidendum
se ei præbiturum sponderet, si sententia ejus Scri-
pturae testimonio comprobari non posset. Quid plu-
ra? Venitur ad Veteris Testamenti volumen; lo-
cus unde controversia habebatur inquiritur; atque
illo evidenter Vasonis parti consentiente, ipso fa-
tente adversario, digite victori adjudicatur: qui
cum a devicto sponsore nequaquam abnegari po-
tuisset, usquequo eum repetere vellet, commenda-
tum retinere gavisus est. Sicque hic bellator Chri-
sti novum Christiano nomini a præcipuo doctore
gentis Judaicæ gloriose retulit tropæum, habitum-
que est celebre in curte regia Judæum in sapientia
famosum a Vasone esse devictum. (14) Hunc idem im-
perator Conradus memorato Ariboni archiepisco-
po defuncto in sede Moguntiacensi substituere
cogitabat, sed omnipotentis Dei misericordia Leo-
diensem Ecclesiam suo fraudare noluit alumno;
qui hunc multis sæpe exercitatum periculorum
tentamentis ex bono filio optimum sibi patrem fu-
turum reservavit.

CAP. VII.—*Quod, defunctis præpositis Joanne et
Lamberto, præpositus efficitur.* (15)

Dum hæc in curte regia aguntur, Joannem præ-
positum hic obiisse repente nuntiatur. Hic domnus
Vaso, etsi jam dudum curiales tumultus evasisse, et
claustrum quieti sese inclusisse exoptaverat; tamen
usque dum substitutum aliquem in præpositura au-
diret, cum discedendi causa satis in promptu esset,
domum repetere neglexit, ne non quietem repetere,
sed potius suscipiendæ præposituræ se videretur
ingessisse. Nec multo post audito quod Lambertus
archidiaconus præpositus factus esset, circa autum-
num claustrum revisit, cum paulo post idem Lam-
bertus trium tantummodo mensium præpositus
obit, res suas disponendas per manus (16) fidei Va-
sonis decani dereliquit. Alioquin Natale Domini, si-
cut mandatum acceperat ab imperatore, (17) Poder-
bruno celebraturus erat, nisi hujusmodi eum de-

(14) Quæ sequuntur, notatu licet dignissima, præ-
termisit abbreviator.

(15) Hoc caput ab editis omnino differt.

(16) Manus fidei erant rei promissæ seu testamenti

A functi fratris causa in fide suscepta retardasset.
Sed longe alia vis, ut credimus, divina scilicet ne-
scientem urget dispensatio; ut qui pro fidelitate
claustrum tot et tanta a præpositis perpessus fuerat,
tanto vigilantius commissa sibi præpositura Eccle-
siae utilitatibus consuleret, quanto in antecessoribus
perniciosa cum fraude negligentiam pernotasset.
Concurrunt undique a fidelibus filiis Ecclesiae ad
Reginardum episcopum; ab omnibus ut Vaso præ-
posituræ adonetur obnixè postulatur, neminem digiti-
rem hujus officii posse inveniri. At contra fuere
nonnulli qui primo quidem nutantis animo episcopi
ne hoc fieret dissuadere conarentur; virum tam for-
tis constantiæ præpositum facere, consilium non
esse, qui se eidem episcopo æquiparare, aut etiam
superiorem forsitan facere ob insuperabilem consi-
ciæ virtutis fiduciam haberet contendere; mitiorem
potius quemlibet eligeret, qui in nullo voluntati
illius reniti auderet. Rapitur medius inter diversas
linguarum aura fluctuans præsulis animus, quem
tandem tanta consilii soliditate roborat, ut nulli alii
præter Vasonem præposituram concedendam esse
censeat: fertur etiam ad hoc non parum valuisse
quod idem episcopus motus incurrisset imperatoris,
quibus profecto mitigandis tali honore sublimando
dilectum ejus capellanum deservierit. Cumquæ hoc
circa episcopum elaboratum esset, non minori sude-
re erga Vasonem ad suceptionem præposituræ sol-
licitandum opus erat; qui vehementer insistentibus
amicis spiritualibus ut ultro invitatus ad dispen-
sandam Dominicis ovibus annonam accederet, mul-
to vehementius est reluctatus, divitiarum sibi satis
superque esse, præposituram se nequaquam indigere.
Prævidens autem se utilitatibus fratrum necessa-
rium fore; ad hoc cernens honesta apud Deum et
homines vocatione ad id officii sese invitari, post
sexdecim decanatus annos, in quibus regiam inca-
dendo viam, neque ad dexteram neque ad sinis-
tram declinaverat, cum archidiaconatu diu multum-
que recusato onus præposituræ humiliter consensit
subire.

CAP. VIII.—*Præpositus factus ut se habuerit, et
quod præbendam fratrum melioraverit.*

Inter has nimirum graduum ascensionés, ita vir
Dei curabat humilitatis scalas in corde disponere,
ut quanto videretur major, tanto secum esset hu-
milior, integrum se custodire nitens ab his vitis
quibus ejus nominis homines sese implicare solent,
quæque retro in humiliori loco positus, notare non
timuerat in prioribus, superbia videlicet et rerum
ecclesiasticarum rapina; proque superbia, humilita-
tem qua omnibus erat affabilis; pro indignatione
de falsa justitia gloriantium, cujuscunque modis af-
flictis benignissimus Christi imitator compassionem
exhibebat. Quo enim iste infirmato non est infirmæ—

exsecutores.

(17) De hoc conventu Patherbörnensi omnino te-
cet abbreviator.

tus? Quo scandalizato non est ustus? Sic nimirum **A** plianæ infirmitati condescensionem idem in se atque in aliis sentiebat.

Jam vero quid in dispensanda familiæ Domini annonæ dixerim? Testes sunt pene quotquot Leodium novere; quia cum ante eum unus tantum panis singulis fratribus quotidie daretur, et non amplius quam quadraginta carratæ (18) vini in potu eorum per annum expenderebantur, hic ex polenta nivei coloris quam simillam vocant, quinque marcas appendentem insuper adjecit panem, centumque quadraginta carratas vini per annum cellarario fratrum jure perpetuo abeque ulla sterilitatis excusatione dandas destinavit; quatenus inde et rationabiliter mensura potus augetur, et ex reliquo fratribus ecclesiarum, quibus vinum non esset, consuleretur; **B** dicens, juste ex majoris ecclesiæ abundantia minorum necessitatibus esse suppeditandum. Sic præbendam fratrum retro neglectam, pane, vino addito, insuper largiori vestitus solatio amplificavit, et ex vili optimam reddidit.

CAP. IX. — Qualiter exteriora administraverit.

Duodecim pauperibus vel peregrinis quotidie coram fratribus reficiendis sufficientia alimenta constituit, asserens hoc etiam parum esse, cum traditio sanctorum Patrum dimidiam partem vel etiam ecclesiasticarum facultatum pauperibus et peregrinis censeat deberi. Præterea hospitale, quo conferuntur nonæ sive decimæ de episcopi agris, ipsius erat creditum providentiæ. Quod ille tam fideliter stabilire curavit, ut triginta pauperes per annum inde **C** commode sustentarentur, et ex ecclesia quam dominus Baldricus episcopus viginti quatuor elemosynariis sustentandis destinaverat, duodecim insuper reficiendi adjicerentur, omnes peregrini supervenientes sine equis reciperentur, eos qui cum equis venissent recipere autumans episcopi interesse. Adeo sacrilegii reum ducebat, si commissa sibi officia suo labore non augmentaret. Interea, ac si hosti infestissimo, frequentes corpori indicuntur abstinentiæ, pauperibus Christi largiores augentur impensæ. Recreantur quotidie utrique assidentes lateri, hinc clericorum, hinc pauperum catervæ. Refaruntur ab ejus mensa utriusque hominis cibaria, ipseque hilaris conviva parcissime reffectus et fere jejunos, esuriens semper et sitiens justitiam, **D** alios sufficienter expletos dimittebat. Divitias suas communi utilitati quam sibi deservire malebat, quas in omnia pietatis opera inflectere optabat; sentiebant humanitatem ejus ægritudines decumbentium, labores exsulum; senio confecti, a divitiis in paupertatem devoluti, indesinenter ejus suffulti sunt suffragio. Sicque vir ecclesiasticus, omnibus omnia factus, oculus erat cæco et pes claudus; hunc pupilli parentem, hunc viduam invenere maritum. Hæc in administratione exteriorum.

(18) Et istud tacuit abbreviator.

(19) Et hæc prætermisit auctoris nostri abbreviator.

CAP. X. — Qualis interior fuerit.

Interiorum autem regularibus subditos instituit, ut charissimos fovebat filios; rebelles ut severissimus iudex disciplinæ gladio animadvertibat, in utroque pietatis servans viscera; dum hos ad meliorem provocaret, illos vero a pravitate compesceret. Nec timebat miles Christi si hominem offenderet; tantum interno iudici, servando æquum et rectum, non displiceret, memorans illud Apostoli: *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* Et illud Psalmistæ: *Qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.*

Unde contigit ut ob defensionem veritatis, pro qua ne mori quidem metuebat, nonnunquam aliorum, qui terrenæ potestatis culmine viderentur sublimiores esse, offensam incurreret; adeo ut illi multimodæ ob hoc tenderentur insidiæ, sæpiusque de vitæ ipsius periculo a necessariis ejus haud injuria timeretur. Sed quia ex sententia Salomonis, *Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum*, iste, pennatum animal Dei, per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, probra, minas, pericula, postremo omnia virtuti obsistentia libero volatu evadebat tentamina; primo quidem æquanimiter ea tolerando, suo autem loco et tempore eadem rationabiliter confutando, uti semper spiculo rationis adversariorum confodere solebat pectora. Erat enim hoc in eo, præ cæteris nostræ memoriæ mortalibus, tam laudabile quam mirabile, quod in quocunque negotio contra quemlibet sumeret controversiam, inexpugnabilis rationis ope munitus assequeretur victoriam. Hoc autem ideo fiebat, quia circumspexit ex omni parte animal Dei ante et retro oculos in intentionem boni direxerat, in cujus sese cum veritate et ratione ita deflexerat, ut nec odio, nec gratia inde moveri posset: ac si videas contemnere ventos, saxa, Rhodopes; aut ceu procellis obstat Marpesia cautes.

Vitam suam Deo sibi que notam ita disposuerat, ut noctes atque dies præter horam somni atque cibi, aut psallendo, aut legendo, aut rationabilibus ex causis disputando, in Dei laudibus continuaret. Raro aut nequiquam accessit, qui non congrua ætati et naturæ suæ condimenta retulerit. Lacte potabat infirmos, pane cibabat validos; vino et carnibus vescens, ut attestari solebat abbas (19) Poppo, solus quorundam secretorum ejus conscius, monachorum omnium sibi cognitorum vincebat abstinentiam; dum non quid sine concupiscentia, sed quantum comederet pensans, saturitatis malum cautius viperino sanguine devitaret. Vestes suas adeo moderebatur, ut nec ante alios ambitiosis, sed nec plurimum abjectis indutus, totius superstitionis typhum a se constanter abjiceret, satius ducens potentis imperio animi, quam asperitate cilicii corporis membra domari, quibus nunquam lavacrum, raro molle præbebat stratum. Et quod sine lacrymis reminisci non

possuntis, solemne quiddam in consuetudine habebat secretum : adest veritas Christi me nihil fingere. Cum his et multis aliis difficultatibus jam jam præ senio exsanguie premeret corpus, certis diebus durissima sibi jubebat verbera affligi, coacto correctori suo in verbo Domini terribiliter edicens, ut non parceret, et secretum vulgare non præsumeret. Quod ille suppressum diu etiam post obitum ejus tenuit, sed indignissimo sanctitatis ejus servo tanti pignus thesauri revelare non refugit. In tanta virtutum effluencia studebat semper, etsi in hac parte nequaquam in se, alias tamen ubique auream tenere mediocritatem. Et vere præcipuum discretionis speculum, regiam viam inter lævum dextrumque media vitæ suæ lucerna præmonstrabat incedendam.

CAP. XI. Quod, defuncto Reginhardo, imperator Conradus illum episcopatu donare voluerit.

Hunc defuncto Reginhardo episcopo maxima pars filiorum Ecclesiæ sibi episcopum fieri peroptabant : quorum ille sententiam ut a se longissime removeret, multum redarguendo eos, qui sibi majoris ecclesiæ præposito eligendi præsulis primatum præripuissent, Nithardum custodem in episcopum elegit, omnem clerum et populum in sententiam suam venire coegit. Adeo primatus sui auctoritatem non in se præferendo, sed in juniore sibi præponendo, fortiter vindicare studuit, usus auctoritate potestatis ad retinendum humilitatis propositum, non ad arripiendum sublimitatis locum (20). Nec mora, cum electo et virga episcopali imperatorem Conradum adiit, qui tunc forte in Italia hiemabat ; re-
Cperloque Nonantulis oppido, petitionem Ecclesiæ nostræ idem ipso auctor et legatus fideliter profert. Præsentato electo, hunc ad hoc onus suscipiendum idoneum esse, idque unanimiter a clero et populo postulari asseverat. Imperator autem : « Hunc, quem mihi, inquit, offertis, nequaquam agnosco, sed vobis mihi haud ignoto hunc honorem lubens cupio. » Ille e contrario modis omnibus ut se posthabito episcopatus in electum retorqueretur annitebatur ; illum digniorem, illum aptiorem, utpote juvenem, agilem et promptum executionibus imperialis servitii ; sibi frigido, senii gravedine confecto, jamque silicernio, deinceps potius cogitandum de tumulo. Cumque imperator nequaquam sententiam mutare vellet, eumquo ad suscipiendum episcopatum vehementer urgeret : « Parcat, inquit, majestas vestra, hujus decrepiti senis parcat, obsecro, famæ in id ætatis productæ Dei gratia absque perfidiæ nota. Si unius cujuslibet hominis legationem suscepissem, cui posthac foret fida nostra fides, si hanc ad commodum meum retorquerem ? Quanto magis si matris Ecclesiæ unum populum petitione et electione sua fraudavero ? Juste enim fraudis et perfidiæ accusabor, si contra communem nostratum consensum hanc indignus dignitatem præsumpsero. At ne aliquo

(20) Quæ sequuntur prætermisit omnino abbreviator.

A animus vester super electi vita et moribus moveatur scrupulo, mihi totum imputetur, in me hoc animadvertatur. » Superatus vix tandem imperator, tam splendida eluctantis se ab episcopatu Vasonis nimietate, uti petebatur, Nithardo episcopatum concedit. Vaso autem timens exterius honoribus proficere, ne interius moribus incipiat deficere, ei cujus magister fuerat patienter ac benigne gavisus est subesse : sicque ea quæ retro sunt oblitus, et in anteriora extentus, per quatuordecim præposituræ annos ad bravium supernæ vocationis prosequatur.

CAP. XII. Qualiter in episcopum electus fuerit.

Hunc talem ac tantum athletam suum Dominus diutius noluit esse occultum ; sed quem infra unius claustris septa dederat esse perfectum, quasi in certaminis campum strenuum jussit prodire militem, ut in tempore iracundiæ suæ laboranti populo fieret reconciliatio, et belli famisque tempestate periclitanti patriæ foret remedio.

Oblatum jam antea sibi præsulatum recusaverat ; Nithardum, ut dictum est, sibi prætulerat : quo defuncto, item a clero et populo ad episcopatum repositur. Ille e contra credi non potest quantas moras suæ electioni innectere, quanto annisu ne fieret studuerit insistere ; electionem regi displicenturam, parum valere super hoc negotio, magis ejus expectandum esse dicens arbitrium. Taliter renitentis et excusantis sententia non auditur, invitus a cunctis unanimiter eligitur, Ratisbonam mittitur, ubi forte Henricus tunc rex, postea imperator, Bohemiam cum exercitu aggressurus adorat, Virga episcopalis cum Ecclesiæ nostræ litteris præsentatur ; res agenda in crastinum differtur : postera die a rege cum episcopis et reliquis palatii principibus consultitur. Nec defuere adulantium linguæ, qui electionem sine regio favore factam assererent cassam fore ; ex capellanis potius episcopum constituendum, Vasonem nunquam in curte regia desudasse, ut talem promereretur honorem : quod vero nefas sit alium episcopari, nisi quem constituerit in curte regia evagari ; ac non potius talem eligi oportere, qui informatus subjectione claustralis obedientiæ, non tam præesse quam prodesse didicerit. Qua sententia adulatorum facile inductus juvenilis regis animus, nescio quem barbarum cervicibus nostris præparabat imponere, cum inspirante, ut credimus, Deo, ex omni illo consiliariorum cœtu, soli Herimannus archiepiscopus et Bruno Wirzburgensis episcopus tam inutili sententiæ saniori consilio ausi sunt obviare. Nec prius veritatis assertores Deique cooperatores absistunt, donec vix tandem regiæ majestati petitionem nostram conciliant, et procerum animos in sententiam suam trajiciunt. Sed manet adhuc sapientes architectos labor longe operosior : nam ac si de immanissimo monte columnam conentur excidere, haud aliter boni artifices nostri omnibus mo-

dis insietunt elaborare ut vir iste in virtutibus totus atque rotundus consentiat sibi imponi onus ecclesie. Perstat diu immobile pietatis illud pectus in proposito humilitatis; quod profecto, ut ait beatus Gregorius, pietatis pectus non esset, si hoc pietas non vicisset. Intellexerat enim si episcopatum non reciperet, ejusdem potitum fore quemdam etate et moribus juvenem, qui forsitan Dominici gregis stipem, quæ in laudem Dei, se duce, fructificaverat, dissiparet, si ad pontificale culmen aspiraret. Unde contigit ut dum sublimitatis locum mente fugeret, jussu ac precatu pontificum sollicitatus, ea vero quam dixi necessitate potissimum coactus, tandem pastor Ecclesie fieri acquiesceret. Sic sic intrat per ostium in ovile, nec ascendit aliunde factus pastor ovium; quique irreprehensibiliter intravit, procul dubio irreprehensibiliter vixit. In sedem episcopi reducitur, honorifice, ut decebat, suscipitur: (21) ubi vero ad cathedram venit atque in ea solemniter locatur, nisi præsens vidissem, nullo modo crederem cum quanto gemitu eruperit in lacrymas, quas haud secus ac puer septennis sub magistri ferula edere videbatur. Mirati sunt omnes qui aderant, quomodo ferreum, ut putabant, ejus viri pectus in tantas posset scindi lacrymas; et anteactam ejus vitam ignorantes, inde veraciter probant pastoris sui animum de sublimitate ejusmodi non gaudere, sed salutifero dolore torqueri.

Cap. XIII. *Quod episcopus factus vigilantem sanctam religionem exsequatur.*

Aliquandiu protracta episcopalis consecratio expeditur ab archiepiscopo de expeditione reverso, pro qua re vir Dei comitantibus diversorum ordinum clericis sanctam adiit Coloniam; sanctorum limina, quorum numerus nulli præter Romam loco æque est concessus, piis pulsat precibus. Post triduum sacro chrismate in episcopum perungitur, et ex bono filio in sponsum matri suæ Leodicensi Ecclesie confirmatur.

Fum vero explicare non possum quam arduum sanctitatis montem, evangelizaturus Sion, arripere studuerit; quanta servitute corpus spiritui servire coegerit, imo quanto annisu totus in Dei laudem excreverit.

Abjectus secum in oculis Dei, inter humiles et subjectos se episcopum esse nesciebat; scholas, singulorum explorando studia, frequentabat; quaestiones proponendo, rationabiliter vinci quam vincere malebat; seque in hoc quasi otium a turbine curarum conferens, gaudebat, ut ipse fatebatur, sese invenisse refrigerium. Et cum divinae legis arcana excellentis ingenii prerogativa nosset rimari, de Donati, vel Prisciani regulis scholares adolescentulos non dedignabatur interrogare; quos et vicissim delectabiliter cupiebat audire, eos qui recte sensis-

(21) Sequentia hujus capituli prætermisit etiam abbreviator.

(22) Quæ sequuntur Egidio attribuit Chapeavilla, sed male.

sent præferre, laudare; utiliores gratia et donis honestare, tardiores increpare, corrigere, superiorum exemplo provocare: omnes postremo se meliores Deoque acceptiores fieri optabat, dicens cum beato Moyse: *Quis mihi det ut omnis populus Deum prophetalet?*

Nec inter hæc prætereundum existimo de vigiliarum, matutinarum et completorii officiis, quibus celebrandis quotidie in choro cum cæteris fratribus nemo prius illo occurrebat, nemo devotius intererat, nemo serior abscedebat. Reliquas diei horas in ecclesiasticis expendebat negotiis, licet in quadragesimali tempore vel a choro, vel ab aliquo fratrum conventu, nullo modo se excusare voluerit. Quo etiam tempore secretum cubiculi penitus præter ecclesiam ignorabat, saxeo sedili pro lecto, mattula utens pro lectisternio; cum ad horam refectionis pane avenario fabaque modice prægustata senilem sustentaret imbecillitatem, in potu sumens cervisiam, sæpius aquam puram. (22) In tanto abstinentiæ rigore, nec facies angelica macie est confecta, nec gratia roseæ conspersionis est immuta: adeo virum desideriorum, Danielelem videlicet nostrum, quem voluntas propria instar crucis Christi affligebat, divina pietas interna dulcedine satiabat.

Cap. XIV. *Quam largus fuerit tempore sterilitatis.*

(23) Pauca referens plura prætereo, quorum aliqua brevitatis studio me constat negligere, aliqua quæ a me nesciuntur, necesse est reticere, quia semini concessum esse, arbitror, omnes hominis istius nosse virtutes. Statim primo episcopatus sui anno, omni peste crudelior fames incubuit, quæ sex fere continuis annis Gallie et Germanie populum noscitur oppressisse, cujus fœda ubivis fas est adhuc cernere vestigia. Eademque tempestate prudentia nostri Joseph undique frumenta coemere, et tutis apothecis recondere curabat; non quod inde terrena sectari lucra quæreret, sed ut gratis ad sufficientiam suo tempore esurienti familie Domini cibos fidelis dispensator distribueret: præter stipendia pauperum quibus quotidie libra denariorum expendebatur, cum aliis adeo multis, quæ enumerare non sufficio, verecundioribus præ pudore a mendicitate abstinentibus, prout quisque erat, aliis denos, aliis vicos, aliis tricenos, aliis sexagenos, aliis centenos annonæ medios per occultos hujus rei opifice destinare curabat. Sed nec ingenuorum rem privatam hac dira necessitate extenuatas excellentis viri larga præterit munificentia, qua annitente et summo opere juvante, pro alimentis amplæ domus aurum sponsale, vestes, prædia distrahere opus non fuit. (24) Quid dicam de congregationibus clericorum, monachorum, et sanctimonialium, erga quarum necessitates tanta boni pastoris vigilabat solertia, ut quæ præ anxietate famis de statuto victu deessent, de suo libentissime

(23) Desunt in editis ansulis inclusa. Reliqua multum differunt.

(24) Hæc fere, ut multa alia, in editis desiderantur.

supp. ditaret? Nihilominus pii Patris industria ruralium laboriosam respicit inopiam; ad cuius malam temperandam, toto hoc famis tempore unicuique mansionario per singulas hebdomadas binos dari constituit denarios, ne præ instante angustia boves vendere, aut de cætero terram netivam relinquere cogerentur, sicque ærumnosam vitam aut mendicando ducere, aut mortem omni gladio sæviorem cum omni domo miserabiliter incurrere.

CAP. XV. De bello et charitate Virdunensibus impensa.

Huic calamitati accessit alia pestis æque intolerabilis, bellum videlicet quod Godefridus maxime in Virdunensem et (25) nostram exercuit Ecclesiam; quarum Virdunensis, dum præda et incendio vastante urbem et domum sanctæ Dei Genitricis cum omni suo ornatu penitus eversa fuisset, ille in longinquo positus, graviter egregiæ urbis casum doluit, et licet in similis periculi metu positus esset, hilaris tamen dator, dirutæ urbi non distulit esse levamini, suppresso suo nomine mandata mittens inter hæc verba: « Sancta Maria Leodicensis mittit quinquaginta libras denariorum sanctæ Mariæ Virdunensi: medietatem canonicis fratribus, medietatem vero ad reparationem ecclesiæ. » Hoc primum omnibus bonis suis exspoliati loci illius canonici, tantæ cladis ex divino munere suscopere remedium; et, ne tanto largitori essent ingrati, publicas orationes et viventi et defuncto in perpetuum devovere. Hæc itaque, quam diximus, bellorum tempestas residuum famis consumens, et divites cum pauperibus una calamitate consciciens, communem totius patriæ ruinam minabatur: et rueret procul dubio,

CAP. XVI. Quod belli tempestatem maxima ex parte sedavit.

Jam immanissimi prædones res ecclesiæ invaserant; omnia præterea, quæ ante memor pontificis prudentia in urbem contraxerat, vastaverant; quisque prædia ecclesiæ quæ sibi usurpasset, tenere ut propria disponebat, cum ecce bellator Christi inexpugnabilis et imperterritus lorica justitiæ induitur, gladio spirituali accingitur, prævia cruce Christi in omnibus periculis pro lancea utitur, dicens cum beato Martino: *Ego signo crucis, non clypeo protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus.*

Succenditur ergo egregius iste æmulator pietatis et justitiæ, eo nimirum zelo, quo Mathathias ob æmulationem paternæ legis prævaricantem Judæum in ipsis aris obtruncare non exhorruit, et non alio modo cessantibus undique ducum et comitum armis, sola spe gratiæ adjutus, sibi et fidelitati Ecclesiæ paucos satellites sacramento confirmat. Primi enim bellorum succensus et ad modicum prospere

(25) Abbreviator omisit et nostram.

provenientes, multos militum nostrorum in adversam partem rapuerunt; frustra arbitratos fore, si se novi flagitii complices esse contingeret, per vim beneficii, imo totius episcopatus pro libito poturos. Sed cum res illis in contrarium cesserit, nos quoque propugnatoris nostri industriam prosequamur. Urbem pro tempore et loco munitam, per statutos in arce vigiles et claustra portarum jugiter serata, noctu dieque ab incursu hostium tutam reddidit, et domos tam clericorum quam laicorum armis refertas esse, cives nonnunquam in armis esse præcepit. Ipseque continuus assidens episcopo nihilque de solitæ religionis negligens penso, per gnaros indices hostium machinamenta explorabat; contra quæ omnia seque suosque scuto prudentiæ satagebat protegere. Ita nimirum more Argi, si fabulæ fas est credere, centum oculis insignitus, mala exteriora coercebat ut bona interiora non modo non minueret, verum insuper augmentaret; bona de die in diem desiderabiliter appetens, mala vero fidelibus Christi, quibus maxime timebat, diligentissime præcavens: in quo solo, ut fidenter dicam, animus divisus ad plura, non apparebat minor ad singula, integer et potens omnia, secundum Apostolum, qui illum confortabat. Cumque ab amicis etiam in longinquo positus moneretur per epistolas, ut relicto Leodio in Hoium se conferret, castellum situ loci munitissimum: Absit, inquit, ut gregem Domini fugiens deseram, et locum aliquem in tanta rerum turba sine eis tutum esse credamus, ex quibus cum sanctorum apud Deum patrocinio pendet omne, si quid commodi, si quid honoris videtur nobis adesse bello aut tranquillitate: quos si reliquero, audacior hostis invadere tentabit, et non sine magno dedecore nostro insultabit effugio. Hic potius quoad licebit est vivendum, istis moriendum: quibus cum bonis jucundati sumus, cum eis et periculis subjacebimus. Nimirum religionis et charitatis catena erga filios devinctus, non facile ab eorum præsentia divelli poterat.

CAP. XVII. Quod castella prædonum everterit.

Fregit autem laudabiliter quandoque hunc propositi rigorem pietas, miseria inopum et gemitu pauperum excitata, et a quiete solita eum exurgere et in auxilium eorum compulit properare, suadens hoc opere nihil esse beatius, nihil Deo acceptius, si effratam prædonum rabiem ab innocentis vulgi oppressione compesceret. Quorum magna pars in paludibus, sive rupibus, firmissima sibi receptacula communiverant; quibus freti aliena per circuitum prædia usurpaverant, incolas possessione privatos intolerabili servituti addixerant. In hac vero belli tempestate quanto liberius, tanto latius in omnem circum regionem vastitatis mucrone desæviebant. Hæc nampe oppidula multis ante sæculis, sed tunc plurimum damnosa, decernit vindex Dei, si possit, humo cœquare et ab his latrociniis fatigatam diu patriam

Atque eo spiritu inflammatus, quo Amaleg a Samuele, ab Elia Thesbite prophetas stat esse mactatos, raro tantum contentus modo hoc, modo illud castrum fortissimus pater cingere pergit obsidione. At interius li, vallis et paludibus temere confisi, metum simulare sui periculi, contemnere, nostros accessere, eos amentes vocare, qui domum sua firmatam venissent impugnare. Econtra tonitis tam præclari ducis animati, certatim vimineas crates texere, fascas quisque compert in via machinis novum iter facere : in natura difficilem in brevi devicit laboris as cum industria : sit solum palus ranis et notissima, parat exilialem latrunculis ma- quibus tutas hactenus præbuerat latebras. eo loci appulsa est unde certis ictibus illa spelunca posset feriri, dies atque noctes restitio æque adversas habuere, dum succubi vicissim ad laborem nostri, creberrimis nimbis atria domus, omnes prorsus intestinum latebras quassare non cessant. Ipse a præsens vigiliarum et psalmodiæ vota anti Deo cum tali opere persolvebat. Quid Godefrido frustra nitente ad auxilium suis obsessi de vita et membris paciscuntur, canditus captum evertitur : inde aliud atque stellum absque retractatione simili strage tr. Sed neque hoc silendum puto, quod inter lum sæpe millenis, sæpe pluribus, raro pau- , antiquo Romanorum more quotidianos præbebat armatis, gregario militi intercedens usum mactandarum pecundum, absque agrario operi essent necessariae ; ipsum unum ipse singulis possessorum ex integro at, nullum injustitiæ locum esse patiens tanta rerum difficultate. Qua ex re liquet max æqui et recti alias fuerit, quandoquidem tempore quo maxime captandus erat favor ut fit in tali negotio, vel summa necessitudo Catonem a justitia divellere nequiverit.

III. De divisione gratiarum huic homini collata.

in hoc homine divitias divinæ bonitatis et in unius cordis latitudine divisiones gradmirari ; quas adeo discreta studiorum vine nitebatur administrare, ut cum uni inisset negotio, aliis identidem obnoxius, nisi ; nullo modo crederetur.

si episcopum respicio, videor mihi videre Gregorio ; si militaria agentem, non impare contemplor Machabæo. Hunc in sapientia æm, in disputando accipio Augustinum ; in immilitate, continentia et vigiliarum assidui- per spiritu quemlibet sanctorum anochore- referebat. Necessitate magis quam voluntate bat ea quæ sunt sæculi, ut omnino caveret dis- Creatori.

judicio inutilem et dierum malitiæ plenam

creberrimis causabatur suspiriis canitiem, sentiens cum beato Job nihil aliud quam *tentationem esse vitam hominis super terram*. Unde et familiare habebat psallere cum beato David : *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei mei?* et illud Doctoris gentium : *Cupio dissolvi et cum Christo esse*.

Nec est dubitandum si is Neronianæ persecutio- nis seu Decianæ tempora nactus foret, quin ultro se persecutorum prætoriiis ingereret et damnandus astaret judicando sublimior, jugulo cervicem daret feriendo fortior : qui dum ambiretur auxiliariis armatorum catervis, solam crucem Christi manibus proferens, medium sese armatis hostibus inferre, et si voluntas Dei foret taliter morte occumbere paratus fuit, imitari desiderans eum qui dixit : *Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis*. Tanta propugnatoris nostri virtute exterrita adversario- rum paulatim defecit insania ; qui, sicut ipsi adhuc testari solent, quoties efferatis animis in nos gras- sarentur, statim ad urbem ut possent nostram et sanctorum oratoria conspicerere mens illis divinitus mutabatur, ut non modo malum non inferre, verum etiam pro reverentia ipsi loco pias impendere lacrymas liberet. Unde contigit ut qui cum pe- riculo animarum alienis invadendis inhiabant, vix salva sui incolumitate, tandem contenti es- sent propria retinere, modo cogente, modo ob- secrante venerabili Patre Wazone, postremo omni- bus modis ut resipiscerent instante. Sic nimirum omnipotentis Dei pietas Ecclesiæ suæ navim, ejus- modi tempestatibus vexatam, per efficacem pru- dentis naucleri industriam misericorditer dignatus est ad tempus liberare : licet in tanta factione, non tamen ut prius metuenda, bellum contra impe- ratorem fuit, bonis viris deferentibus.

CAP. XIX. Ut imperatori suspectus fuerit.

In quo, eo quod aliquando dementius in viros Ecclesiæ nostræ insanitum fuerit, bonis viris defe- rentibus, vir Dei apud imperatorem falsi criminis est accusatus quod, data fide Godefrido, contra im- peratoriam majestatem regnique salutem pactum fecerit, et, quod de tanto viro nefas est opinari, eidem confidentiam dederit belligerandi.

Hæc quam fuerint a veritate aliena clamant alia facta ejus venerabilia : sed quia difficile est ut mentis oculus, hinc gloria et divitiis, hinc variis dispensandæ reipublicæ curis, hinc mille adulan- tium linguis in diversa raptatus, aliquando a veri- tatis luce non cæcutiat, persuasum est imperatori a deferentibus ut in his quæ vere fideliter gesserat dominus Wazo, non communis commodi seu impe- ratoris fidelitatis gratia, sed ex contentionis usu propriæ inservierit arrogantiam. Accessit ad suspi- cionem libera sacerdotis auctoritas, quæ, totius du- plicitatis exsors, a veritatis tramite neque ad dexte- ram neque ad sinistram declinare noverat ; quique pro veritate agendo cujuscunque facilius incurrere non trepidavit offensam, quam tacita veritate po- tentis gratiæ assentari voluerit. Unde unum refero

quod parvitati nostræ per diaconum ejus, qui hoc idem ab ore ipsius didicerat, contigit innotuisse. In quo arbitrati sunt quidam imperatorem illi non minimum succensusse, eo quod discutiendas episcoporum super ecclesiasticis ordinibus causas nequaquam illi, utpote laico, sed summo pontifici assignaverit.

CAP. XX. Quid in causa episcopi Ravennatis senserit (26).

Quidam spectabilis genere Coloniensis canonicus, Wigerus nomine, archiepiscopatum Ravennatem ab ipso imperatore Heinrico acceperat: isque, antequam episcopus ordinaretur, biennio presbyter tantum, cum dalmatica et sandaliis missarum solemniam celebraverat. Unde pro multis inconsulte ab ipso ibidem gestis, et pro hac maxime quasi temeritate accusatus ad palatium evocatur, ab imperatore quod ejusmodi præsumptionem admiserit graviter insimulatur. Cumque id semper ejus Ecclesiæ presbyteris ex sanctorum Patrum auctoritate licuisse respondisset, super his iudicium episcoporum exquiritur: respondentibus quibusdam ad voluntatem imperatoris, quibusdam vero hæsitantibus, venit ad Wazonem episcopum. Illo multum excusante, Italicum episcopum nequaquam a se Cisalpino debere judicari, imperator iterum ut admonitus per obedientiam super hoc facto iudicii sententiam edicat vehementer insistit. Ita coactus, tandem quid super his sentiret aperuit. Summo, inquiens, pontifici obedientiam, vobis autem debemus fidelitatem; vobis de sæcularibus, illi rationem reddere debemus de his quæ ad divinum officium attinere videntur; ideoque mea sententia, quidquid iste contra ecclesiasticum ordinem admiserit, id discutere pronuntio apostolici tantummodo interesse: si quid autem in sæcularibus quæ a vobis illi credita sunt negligenter sive infideliter gessit, procul dubio ad vestra refert exigere. Consentientibus huic sententiæ cæteris episcopis, nullius iudicio eo die episcopatum perdidisset, nisi ipse ultro imperatori redderet baculum cum anulo.

CAP. XXI. Qualiter a comitissa montis Castrorum tentatus fuerit.

Duo præterea non abs re arbitror esse referenda, in quibus dissimiliter justitia viri Dei manifeste est probata. Nam in altero quidem, quasi pro imperatore fideliter acturus, contra Deum et religionem Christianam ut infideliter ageret est tentatus; in altero autem, licet aliquantum læsus ab ipso imperatore, seipsum tamen pro ipsius fidelitate libenter impendere præsto esse est probatus. Quodam tempore Herimannus, montis qui dicitur Castrorum locus comes et marchio, pactum cum Balduino Flandrensi jurejurando firmaverat, cum uxor illius, magis ex muliebris instabilitate animi, quam justarum partium ducta favore (varium enim est et

(26) Vide Ughel. tom. II, pag. 359, et Petrum Dam. lib. vi, ep. 2.

A mutabile animal femina, ut ipsa est mille fraudum commentatrix versutissima), ut quasi maritum sic a perjurio solveret, seipsam ejusdem mariti sui prodicione polluere, Deique sacerdotis conscientiam hujus sceleris consensui implicare est machinata; mandans illi per nuntium ut cum armatis veniat, locum et tempus, ubi et quando maritum capiat ut imperatori tradat, denuntiat. Ille autem ultra quam credi potest hujus novitatem facinoris abhorrens: Nec fama, inquit, nec lectione compertum habemus, uxorem aliquando aut ex veritate, aut ex simulatione maritum impune tradidisse: quod enim tam aperte abhorreret ab humana conditione, perniciosum est quoquomodo fingere. Ita nimirum vir Dei, specie virtutis palliatam lynceis prudentiæ perspicuens oculis nequitiam, virus lethiferum quod perusitatum fraudis suæ vasculum hostis humani generis propinare parabat, mollito affatim sapientiæ condimento ore constanter respuit. Nimirum pugilem suum Dominus hostes mutare, et per duros certaminum labores virile pugnatoris robur spectatoribus exponere voluit, dum multiformes antiqui illius serpentis facies tanto durius calcaneo ejus insidari permisit, quanto ipse impotentior hactenus caput damnabile hujus bellatoris ex divino auxilio pedibus subdiderat.

CAP. XXII. Quod sollicitatus sit per litteras imperatori resistere.

C Alio itidem tempore cum fama esset offensum illi esse imperatorem, perlatae sunt litteræ ad domnum Wazonem episcopum, unde aut a quo transmissum parum est nobis cognitum, quibus inerant verba ad sollicitandum persuasibilia, ut tria millia pugnatorum (27) in munitionibus urbium et oppidorum suorum recipiat, qui belligerando illatas sibi ab imperatore molestias facile vindicarent. Ille autem, uti jucunda nonnunquam seriis rebus solebat laxare diludia, inter colloquendum cum quibusdam necessariis suis hujus rei mentionem habuit, sibi que satis congrue facultatem belligerandi suppetere jucundissime aggarriendo ingeminabat. Cumque illi quilibet ex his quibuscum secretius confabulari solebat et ausu familiaritatis suggestisset, canos ejus ad id ætatis a primis adolescentiæ annis sine querela perductos nunquam ad hoc devolvi oportere, ut jam sub ipsum vitæ terminum talibus animum applicare debeat consiliis: « Nemo mihi, inquit, aliud quam quod suades animo esse credat; domino imperatori secundum seire et posse meum nemo me fidelem esse, quomodocunque ab eo traher, diffidat. Cujus etiam si eo usque animi motus processissent ad dextram ejus jussu oculum amissem, quidquid sinistro providere possem ad ejus tamen honorem et fidelitatem reflectere non desisterem. » Quæ cum ita sint, sileat cum Judæis Christo derogantibus improba Wazoni detrahentium lingua, mirenturque cum bonis neminem nostri temporis episcopum in

(27) Editi *armatorum coctum*.

igione vigilantius desudantem, neminem archionem aut comitem pro imperii Rotitate, pro patriæ salute studiosius decernentem nisi ille cum Dei adjutorio conjungens adversus imperatorem factam prudenter? Quis castella natura et arte munita straridum cum maxima militum factiosorum ceminis perterrendo, hinc donis inde sollicitando, exarmavit?

l. Quod regem Francorum, ne Aquasgranivaderet, per litteras absterruerit.

dom brevitati studens materiæ succumbens, multa dicenda præterii, ex quibus est ad multis arbitror esse incognitum, faciememorabile, quod, longe positus et faciemotus, regis Francorum animos jam primo Lotharingiam sibi usurpare deliberantiauli, per litteras mitigavit et pene ab ipso apetu revocavit. Quod, vel quomodo continuo seriem rerum repelentes disseramus. r Heinricus, nondum imperator, in Italiam fuerat Romam accessurus, a summo pontificationem apostolicam cum imperii insurrectione recepturus. Rarus apud nos miles et securus nullius interium metuentes incursionis, gratotia; cum ecce antistiti nostro cum Maria d pedes Domini, nec tamen Marthæ seduliterenti, significantur ab occidentalis Fræntibus ejusdem gentis maximi motus, imperistentium et regi suo suggerentium ut ni palatium, juri suo, ut aiunt, olim appendimagnis armorum copiis invadat; regem C pes nostros abesse, raros hic milites nil oliri posse, postremo nihil obstare quin principali sede in partem regni sui cætera cedat Lotharingia. Pavet audito patriæ penecti Patris sollicitudo, cui quia per vim reopia non fuit potentiæ hominis, tali tempotunitate abuti volentis, ingenio et ratione im esse opus intellexit, quod et instanter vno sollicitus fuit. Mittuntur ad regem, ut st, efferatum animo, supplices ab eo litteræ, itrorumque regnorum et eorundem rectomendantes amicitias; duo hæc regna, si ut hactenus fuerint pacata, cunctis terrarum us timori fore, nihil præter Deum formidandinde alterutris pacem necessariam esse, D la crescere res minimas, discordia vero didimas. Ille acceptas et auditas primo negligpicere, regem nostrum accessere perfidiæ, am cæterorumque criminum quæ non attinet sed velle sibi vindicare regnum et palatium:essoribus hæreditario sibi jure debitum. super satis procaciter mandat, quo hæc faiberaverit: cui econtrario noster Cicero intalia rescriptitat: « Novit, inquit, vestratatis excellentia, quam turpi pœna sæcularis ademnet furti admissa; quæ si in potentes Rogerius II, qui ab anno 1043 ad 1062 Catalaunensem episcopatum administravit.

A « cadere contigerit, licet apud homines alio nomine
« videantur honestari, tamen in interni arbitrii con-
« spectu eadem, imo in magnis eo magis exstant dam-
« nabilia, quo minori ut ea admitterent necessitate
« fuerant adducti. Pensate igitur, quæso, quam sit Deo
« execrabile et indignum vestræ regis liberalitati,
« longissime absentis comparis sedem et regnum
« velle furari; et ab istiusmodi, quæso, intentione ani-
« mum revocate quæ manifeste repugnat vestræ di-
« gnitati. Quin potius si quid fortiter, si quid potenter
« contra nos animo vestro sedel actitandum, expec-
« tetur reditus regis nostri, ut quod expediat tunc a
« vobis fiat decentius. Sed esto, sedes regni ante-
« cessoribus dolo circumventis sublata tibi est jure
« hæreditario repetenda: numquid per interjecta
« tot terrarum spatia solus es, aut sine multitudine
B « iturus? minime; imo vero infinita militia, miseris
« parcere nescia, comitaberis, qui etiam te nolente
« et frustra prohibente mille hominum millia con-
« sumere habebunt incredibili vastitate. Unde cer-
« tus esto, si manus a clade innocentium quam men-
« te incepisti non continueris, tot homicidiorum
« reus in oculis Altissimi tenebris, quot hominum
« corpora vita carebunt si hoc perfeeceris.» Qua sen-
« tentia viri Dei audita, tyrannica rabies confestim
« est sedata, et subito immutatus mente rex jubet
« episcoporum adesse cœtum. Epistolam mandat viri
« Dei coram se recitari: recitata hunc recte dici sa-
« cerdotem, hunc verum protestatur esse episcopum,
« qui extraneus extraneo sibi præ cunctis ex debito
« fidelibus sanum dedisset consilium. Nesciens forsi-
C tan iste imitatus est Theodosium imperatorem, qui
« publice arguentem se et excommunicantem omni-
« bus id temporis episcopis veridica beatum Ambro-
« sium prætulit sententia. Cui exhibendæ amplius re-
« verentiæ ex ipse sua contumelia occasionem invenit
« regia dignitate sublimior nobilissima cordis humi-
« litas. Ita certe facinus, ad quod multa satellitum
« millia rapinis inhiantium impellebant fluctuantem
« regis animum, Deo inspirante, dissuadere potuerunt
« longe positi unius hominis litteræ: quæ eousque
« pacis amorem in ipsius reformaverunt pectore, ut
« nil tale ultra concipiens animo imperatori mox ex
« Italia reverso in reliquum dexteram cum sacra-
« mento dederit et receperit.

CAP. XXIV. Episcopus Catalaunensis eum per litteras consulit quid de hæreticis censeat agendum.

Præterea apostolica sublimitas præsulem nostrum crebra littèrarum visitatione est dignata, quas ille reverentissime excipere solebat; humiliter, si qua forte per easdem interrogaretur, respondebat. Diversi etiam pro diversis consulendis egregium sapientiæ symmystam episcopi frequentabant per epistolas, quorum nullus utilia percunctatus super inquisitis prudenti responso est fraudatus: ex quibus Catalaunensis episcopus (28) pro periculo animarum sibi creditarum sanctitatem ejus consulere aliquando necessarium habuit, quod hujusmodi esse

per litteras fatebatur. Aiebat enim in quadam parte A
 diocesis suæ quosdam rusticos esse, qui perversum
 Manichæorum dogma sectantes, furtiva sibi fre-
 quentarent conventicula, nescio quæ obscena et
 dictu turpia quadam sua solemnitate actitantes et
 per sacrilegam manuum impositionem dari Spiri-
 tum sanctum mentientes, quem ad astruendam er-
 rori suo fidem, non alias a Deo missum quam in
 hæresiarcha suo Mani, quasi nihil aliud sit Manes
 nisi Spiritus sanctus, falsissime dogmatizarent,
 incidentes in illam blasphemiam quam juxta Veri-
 tatis vocem et hic et in futuro impossibile est re-
 mitti. Hi tales, ut dicebat, cogebant quos possent in
 suam concedere turbam, nuptias abominantes,
 esum carniū non modo devitantes, sed et quod-
 cunque animal occidere profanum dicentes; tute-
 lam errori suo assumere præsumentes sententiam
 Domini in veteri lege occidere prohibentis. Si quos
 vero idiotas et infacundos hujus erroris spectatori-
 bus adjungi contingeret, statim eruditissimis etiam
 catholicis facundiores fieri asseverabat, ita ut sin-
 cera sane sapientium eloquentia pene eorum loqua-
 citate superari posse videretur. Addidit etiam plus
 de quotidiana perversione sese aliorum dolere quam
 de ipsorum perditione. Quid de talibus præstet
 agendum anxius præsul certum sapientiæ consuluit
 secretarium, an terrenæ potestatis gladio in eos sit
 animadvertendum, necne; modico fermento, nisi
 exterminentur, totam massam posse corrumpi; cui
 antistes noster inter rescribens ait:

CAP. XXV. Responsio. Ejus quæ super hoc sedeat
 sententia (29).

« De quibus scripsistis, eorum quidem manifestus
 « est error, antiquitus a sanctis Patribus ventilatus
 « et luculentissimis eorum sententiis confutatus.
 « Nam ut omittamus insanissimas, quibus de Spi-
 « ritu sancto sibi mentiuntur, blasphemias, acci-
 « piat dilectio vestra, quantis se inopportunitatibus
 « rerum sese ipsi implicare studeant, male intellecto
 « Domini præcepto quo in veteri lege dicitur: *Ne*
 « *occidas*; in quo, nisi solam hominis occisionem
 « prohibitam esse intellexerint, simili modo esum
 « eorum quibus se licite vesci existimant, qualia
 « sunt frumentum, legumina et vinum, sibi videant
 « interdictum, quæ ut essent ex creditis terræ se-
 « minibus sua vivendi specie coaluerunt, et nisi a
 « viridatis suæ vita interfecta humanis usibus ser-
 « vire nequiverunt. Prætermissis sæcularium scri-
 « ptis, hujus rei testis est Psalmista dicens: *Et*
 « *occidit in grandine vineas eorum*; itemque Apos-
 « tolus: *Inspiciens tu, quod seminas non vivificatur,*
 « *nisi prius moriatur.* Ipsa quoque Veritas: *Nisi,*
 « *inquit, granum frumenti cadens in terram mor-*
 « *tuum fuerit, ipsum solum manet.* Restat igitur ut
 « necessario fateantur vixisse quæ accidentibus ex
 « causis constat posse mortificari. Eligant ergo
 « quod voluerint, aut more catholicorum de solo

(29) Maxime differt hoc caput ab editis, in quibus præter initium hujus responsi nihil fere de aucto-
 ris verbis reperias.

« homine scriptum esse credant: *Non occides*, et
 « nobiscum mactandarum pecudum copia licite
 « utantur; aut si hanc sibi negari contenderint, nos
 « quoque ex ipsa erroris sui sententia, panis, legu-
 « minum et cæterorum hujusmodi eis usum inficia-
 « bimur; quoniam ea nisi suo modo interficerentur,
 « nullo modo humanis usibus aptarentur. Hæc licet
 « Christiana abhorreat religio, et cum Ariana hæ-
 « reseos damnet sacrilegio, tamen imitata Salvato-
 « rem suum, qui mitis et humilis corde non venit
 « clamare neque contendere, sed potius opprobria,
 « sputa, alapas, postremo crucis mortem subire, ju-
 « betur interim tales quodammodo tolerare, quia,
 « ait beatus Gregorius: Nequaquam innocentiam
 « obtinuit Abel quem Cain malitia non exercuit, nec
 « uva nisi calcibus tusa in vini saporem liquatur.
 B « Ut autem in promptu sit quid de talibus velit fieri
 « misericors et miserator Dominus, qui peccantes
 « non statim judicat, sed ad poenitentiam sequenti-
 « miter exspectat, audiamus quid in Evangelio suo
 « exponendo parabolam tritici et zizaniorum agri,
 « discipulos, imo in illis nos dignatus est docere:
 « *Homo, inquit, qui seminavit bonum semen in agro*
 « *suo, est Filius hominis.* Bonum semen, hi filii sunt
 « regni; ager autem, hic mundus: *Inimicus homo,*
 « *qui superseminavit zizania, est diabolus.* Zizania
 « autem, hi filii sunt nequam; messis autem consum-
 « matio sæculi est; messores vero angeli sunt. Quid
 « autem per servos primo apparentia zizania velli-
 « care volentes, nisi prædicatorum ordo signatur?
 « Qui dum bonos a malis seorsum esse in Ecclesia
 C « desiderant, quasi de bona tritici segete zizania
 « eradicare quærent. Sed sub magna discretionis
 « censura paterfamilias ille prona eorum erroris
 « studia; *Nolite, inquit, ne forte colligentes zizania*
 « *eradicetis simul et triticum.* *Sinite utraque crescere*
 « *usque ad messem; et in tempore messis dicam mes-*
 « *soribus: Colligite primum zizania et alligate ea per*
 « *fasciculos ad comburendum, triticum autem congre-*
 « *gate in horreum meum.* Quid his verbis, nisi paci-
 « tiam suam Dominus ostendit quam prædicatores
 « suos erga errantes proximos exhibere desiderat?
 « Maxime cum hi qui hodie zizania sunt possibili-
 « sit cras converti et esse triticum. Ad horum præ-
 « fecto servorum vos pertinere numerum, ardore
 « pectore vestro pro animabus diabolica fraude detur-
 D « ptis spiritualis zeli fervor indicat, quo ne a malis
 « boni corrumpantur, iudicii sarculo triticam segetem
 « zizaniis purgare quæritis. Quod tamen necesse
 « bis immature, ne ante tempus fieri debeat, divinis
 « potius est obediendum sententiæ, ne dum justitiam
 « in puniendis prævaricatoribus nos exercere putamus,
 « ex impietate specie severitatis velata ei præjudicium
 « faciamus, qui non vult mortem peccatorum
 « nec lætatur in perditione morientium, sed per
 « patientiam et longanimitatem suam novit peccatores
 « ad poenitentiam reducere. Cesset ergo iudicium

præter initium hujus responsi nihil fere de aucto-

auditu sententia condemnatoris; nec eos per sæcularis potentiae gladium huic trahere, quibus vult idem Creator et Redeus, sicut novit, parcere: ut resipiscant laqueis quibus captivi tenentur ad ipsius am. Sic, sic nimirum tales ultimæ illius mias messi a nobis convenit reservari. Messores suos facere jubeat, sicut et de ipsis cum timore et tremore oportet ex; quia horum quoslibet, quos mundi hujus unia habet, messis illa foveat triticum; et quos in via Domini adversarios nunc, possibile omnipotenti Deo est in illa atria nobis etiam facere superiores. Certo Saulum magis omnibus sævientem beati protomartyris lapidatoribus interfuisse; hic habuit persecutorem, utpote martyr m, illic se gaudet habere priorem. Inteliminus meminisse debemus quod nos opi dicimur gladium in ordinatione, quod laris potentiae, non accipimus: ideoque mortificandum, sed potius ad vivificandum Deo inungimur. Est tamen aliud quod de prædictis agendum est schismaticis, vos nequaquam ignoratis, ut ipsi eisque ricantes catholica communione priventur, ue omnibus publice denuntientur ut, se propheticam admonitionem, exeant de orum et immundissimam eorum sectam erint; quoniam qui teligerit picem inquab ea. » Hæc tantopere vir Dei exemplo tini studebat inculcare, ut præcipientarum rabiem cædes anhelare solitam a e quodammodo refrenaret. Audierat enim calore notare hæreticos, quasi quos palaret, hæreticos esse certam esset; sicque am simulque furorem eorum, plerosque olicorum fuisse aliquando interemptos.

XVI. De hæreticis nequaquam interficiendis (30).

ec ita se habeant, cumque tam aperte rationali sanctione subnixæ nil æque rationabilicontradici; videant quibus vacat, quomodo asibilitate actum sit quod cum Goslarii quismodi erroris sectatores essent deprehensi, am superstitionis suæ discussionem, juro pertinacia erroris excommunicationem, o insuper sint addicti. Cujus discussionis orum diligenter sciscitaremur, non aliam comis eorum causam cognoscere potuimus, ia cuilibet episcoporum jubenti ut pullum at inobedientes exstiterant. Vere, fatebor e silebo, Wazonem nostrum, si hæc tempora set, huic sententiæ assensum nequaquam rum, exemplo beati Martini, qui ut intercede-Priscillianistis, maximi imperatoris turpiter iam sacerdotum consilio depravali edicto

Integrum hoc caput in editis desideratur.

Hæc Wazonis responsio omnino discrepat ab editis.

damnatis, maluit excellentissimæ virtutis suæ defri-mentum incurrere quam eripiendis etiam hæreticis non consulere. Hæc dicimus, non quia errorem hæreticorum tutari velimus; sed quia hoc in divinis legibus nusquam sancitum non approbare monstremus.

CAP. XXVII. De apostolico eligendo quid sibi videatur imperatori respondet.

Inter hæc ad mentem redit quod cum papa Clemens ex episcopo Bavenbergensi in apostolica sede sublimatus de hac vita discessisset, imperator de subrogando in locum illius alio consilium ejus querere animum induxit. Ille autem, ut erat in omnibus, et in talibus maxime scrutator studiosissimus, vigilantem cum aliis cum quibus laboris hujus partes expenderat, hinc gesta pontificum Romanorum, hinc eorumdem decreta, hinc authenticos canones, capitulare recensere sollicitus fuit. In quibus diligenter revolutis nihil aliud quam summum pontificem, ejuscunque vitæ fuerit, summo honore haberi, eum a nemine unquam judicari oportere, imo nullus inferioris gradus accusationem adversus superiorem recipi debere invenire potuit; et quoniam conditum erat hanc electionem apostolici pontificis in Natale Domini futuram, audacissimus puræ veritatis assertor responsalem suum illo transmisit, et ingrato imperatori inter alia confidenter deferri jussit mandamina quæ fuere hujusmodi (31): « Re- « cogitet, inquit, serenitas vestra ne forte summi « pontificis sedes deposita a quibus non oportuit « ipsi divinitus sit reservata; cum is quem vice « ejus ordinari jussistis, defunctus cessasse videatur eidem adhuc superstiti. Quocirca, quandoquidem nostram super his flagitare placuit sententiam, desinat sublimitas vestra aliquem in ejus locum qui superstes est velle substituere; quia nec « divinas nec humanas leges certum est concedere « hoc, astipulantibus ubique sanctorum Patrum « tam dictis quam scriptis, summum Pontificem a « nemine nisi a solo Deo dijudicari debere. Testor « Dominum, et quod ego indignus sacerdos vobis « juravi sacramentum, super hoc negotio nihil hæc « sententia verius, nihil præstantius a me excogitari vel inveniri posse. » Adventante autem memorato responsali antistitis nostri ad curtem regiam, Poppo [qui] et Bruno Brixionensis episcopus in summum pontificium jam pridem electus fuerat, qui postea a Romanis Damasus est appellatus: incertus ille quid faceret, nam res transacta erat, cujus transferendæ causa mandata ad imperatorem susceperat; accessit tamen, et alia, quam facete, ut noverat, imperatori præfert mandamina. Postque omnia: « Adhuc, inquit, unum superest quod dominus mandat episcopus, quod quia res est exacta, vobis exponere non est in causa. » Quo ille audito, ut est curiosus audire multa, et sententias diversorum colligere, a legato multum excusante rem propensius insistit extorquere. Responsalis autem ex

industria moras redimere, et quasi inde diverticula quærere; et tacite quodammodo hominem potentem prius ambire nitebatur ut, sicut bene noverat, rerum anticipatione, si qua subinde in corde oriri posset, frangeret iracundiam. Quid plura? Spondet rex quidquid id foret se nequaquam succensurum, omnem proinde offensam adversus quantumlibet aspera mandantem remissurum. Postremo, si quod periculum gratiæ mittentis episcopi fore illi contigerit, eo quod reticenda prodiderit, sese omnimodis obviaturum. Tandem securus nuntius quæ jussus fuerat exsequitur mandamina, quæ quantum vera, homini voluntatem juxta potentiam suam metiri affectanti, fere tantum essent odiosa, si prælibatæ pactionis præoccupatio obstitisset.

CAP. XXVIII. *Insimulatus ab imperatore quid fecerit, quidve responderit.*

Alio quodam tempore dum edictum fuisset ut gens Fresonam, quæ duce Theoderico imperatori repugnabat, navali undique bello peteretur, ille, uti erat paterno affectu, timens militiæ nullam e navibus præliandi usum assecutæ, simul ne paratas sibi ab hostibus incideret insidias, præsertim cum ad conditum congregandi exercitus locum per ducenta, aut eo amplius miliaria triduo (32) eundo accepisset mandatum, concurrentibus tot rationabilium causarum difficultatibus ne quoquam discederet, non fideles Ecclesiæ frustra vexaret, consilium habuit. Itur ergo in Fresoniam et reditur ab exercitu navilibus armis instructa, cum non multa post colloquium habetur; ad quod pontifex noster accersitus, transgressionis imperatorii edicti aliorumque aut negligenter aut infideliter gestorum graviter accessit, accusantibus injuste ipsis qui ejusdem sæpenumero magnifice usi fuerant beneficiis. Cumque ad singula quæ obiciebantur rationabiliter sese purgare paratus esset, si excusandi copia daretur, succlamante hinc regiæ partis adulatorum fremitu, hinc episcoporum consilia exhibentium adhortante cœtu, soli in tanto turbine deprehenso, diutius reniti imperatoris voluntati nequaquam constantia fuit. Tandemque, quia potentis animi indignatio non aliter visa est posse leniri, ad pedes ejus invitus acquievit incurvari, atque pro culpis redimendis quæ non erant trecentas argenti libras coactus est revadiare. Quod quidem omni reliquo vitæ tempore eum pœnituit fecisse; et licet imperator postea placatus omnia illi cum gratia donaverit, semper tamen dolendo, identidem in se redarguebat curialis culpæ suspicionem constantissime etiam usque ad sanguinem non removerit. Sed licet episcoporum consiliis obtemperans in hac parte quodammodo succubuisset videretur, tamen sacerdotali auctoritate ipso dicet in eodem conventu curialium dictus est hoc modo contra imperatorem usus fuisse. Namque dum in tanta nanique diutina disceptatione illi tam podagræ morbo quam senio gravato nulla ad sedendum copia fuisset, quiescente

(32) Hæc tacuit abbreviator quæ tamen referre debuisset, utpote quæ sanctum excusent pontificem.

A vix demum insano fragore obstrepentium: « Vel nunc tamen, inquit, majestas vestra mihi decrepito et imbecilli sessum dignetur concedere: nam etsi Wazo, regis confectus et senio, indignus est honorari, tamen sacerdotem et sacro chrismate inunctum dedecet inter populares tam inhoneste saligari. » Imperator autem, utpote qui ejusmodi homo esset, qui sibi super episcopos potestatem nimis carnaliter, ne dicam ambitiose, quæreret usurpare: « Ego vero, inquit, similiter sacro oleo, data mihi præ cæteris imperandi potestate, sum perunctus. » Quem contra antistes veritatis zelo justitiæque fervore vehementer accensus talibus breviter instruendum esse censuit: « Alia, inquiens, est et longe a sacerdotali differens vestra hæc quam asseritis unctio; quia per eam vos ad mortificandum, nos auctore Deo ad vivificandum ornati sumus: unde quantum vita morte præstantior, tantum nostra vestra unctio sine dubio est excellentior. » Talibus fluctuantis mundi jactatus procellis, peritus nauta navim suam odoris virtutum pomis refertam ad innocentis vitæ et conscientiæ bonæ reflexit portum; et fortis in adversis humilisque in prosperis sicut mundi lenociniis nequivit frangi, sic nec terroribus valuit coacti, dicens cum Psalmista: *Dominus mihi adjutor est, non timebo quid faciat mihi homo.*

CAPUT. XXIX. *Quos et quales præbendarios constituerit.*

Redit igitur calcato mundi turbine ad tui ovilis, beata Dei Genitrix, et martyris Lamberti caulas, omnibus palatiis regum gratiores; et pastor bonus ad æterna pascua oves Dominicas agere contendebat, atque in hujus interim vitæ via multis difficultatum asperitatibus consita, tota animi intentione in eis quod confractum fuerat, alligabat, et quod infirmum consolidabat, et quod firmum et forte custodiebat, judicans se non sibi, sed illis totum esse et vivere. Vidimus viginti quinque præbendas ab eo in uno die datas, quarum quindecim deservitores canonicos in ecclesia victoriosissimæ Crucis, decem in Bartholomæi apostoli ecclesia ex bonis majoriæ parte a sese acquisitis constituit, (33) nihil ab eis quærens nisi probos mores et utilitatem divine servitutis; simul cum interminatione anathematis edicens ne quis præpositus, vel decanus præter hæc alterius emolumentum lucri exigere auderet. Præterea si quando aliquis in locum fratris defuncti quæreret substitui, quia nobiscum res stabiliendorum stipendiorum respicit ad episcopum, offerebantur sæpe ab illis qui parentes aut filios canonicos fieri quærebant, aut fertilium agrorum fundi, aut multa numeratæ pecuniæ summa. Quibus clementissimus Pater ait: « Nolite; Ecclesiæ cui hæc offerre nitimini, fundi et pecuniarum est abunde; fratres illi potius quærimus utiles et morigeratos; cujus qui se servitio in perpetuo dederit, necesse non habemus quod est vilius, temporale scilicet, ab eo expetere.

(33) Quæ sequuntur in editis desiderantur.

um? Nunquid dare aliquis valeat seipso charitativum ergo mea sententia crimus, si ab eo psuadetur, quod sibi est præstantius, impiorum quæramus. Liceat tamen prius ex iis quibus studiis eorum exercitata fuerint neque si, ut expedit, valere constiterit, quæ gratis dare parati sumus. Et ne difficultati interposuisse videamur, litteras qui ad nos e desiderant afferant. Hoc tantum ab eis mutuetur materia examinationis exposcimus. » Hæc præmissor diversæ ætatis, et ingenuis, et ex Ecclesiæ progenitis exhibebat, nonnullis indidit præter stipendia beneficiis; cum ne in quidem minus intelligibilem ætatem, quos indolis esse, et pro captu suo sciolos abigitatis suæ janua exclusit. Talibus pietatis beneficiis ad amorem studii multorum animi antur, et nonnullos qui mobilitati animum ut vidimus ad studia conversos, obque imitem laboris cum perfectionis gratia a tanto e canonicam Ecclesiæ stipem assecutos.

CX. De impendiis ab eo ad ædificia datis, et vitæ ejus perfectione.

vero si cui ex clero aut etiam ex laicis ædicuere animus esset, hilaris dator largissimam que ære porrigendo manum ad id laboris lebat admitti cooperatorem. Quod ego hujus multis ante et post impensum in mihi et non merenti, cum benignissime gissime exhibitum in simili opere sum ex accipiens a tam munifico largitore munus rarum cum aliis multis ad hæc necessariis; in multo post nil speranti, quippe qui nimium uissem, mediocritati meæ congruum salis adjevit beneficium. Parum est quod dico, memorabo. Miserum me, vix fateri audeo, e indignissimum et confusione plenum dullo suo excellentis scientiæ et elegantis sale condito dignaretur alloquio, nonnulla modicæ et orationis non repellebar secreto; pius quanto solitarie, tanto devote nocte et soli Deo in orationibus vacare solitus esset. ea certis in hebdomada feriis, vel certe jejuni tempore ex consuetudine solemniter nulla in hiemis tempestate retardatus, patrocinia audus sanctorum circuibat; cum inter eunamper eleemosyna ejus in manu secum deamis desudaret, donec occurreret cui ea etiam ati tanquam Christo committeretur. Referevero hora quæcunque parata erant pulmenta, spolaturo, nullis reservatis qui vel a se, vel a discumbentibus eo die comedi poterant, vel sitissimis cibis, omnia pauperum alimentis rebantur. Sicque manus eleemosynarum cum li voliva castigatione charitatis igne concread cælos orationum levabat aromata. Quotlium sano conversationem suam perseverantia mperamento jugis abstinentiæ, potentia vigilia-) Uncis inclusa in editis non comparent.

rum ac cæterorum pro Christo laborum irreprehensibilem coram Deo et hominibus exhibere studebat; nullum nec sibi, nec aliis familiaribus secreta præsentia suæ frequentibus vacuum ab opere Dei tempus esse patiens, quo non aut psalleret, oraret, aut legeret, aut de aliqua utilitate conferret, aut certe de sacræ Scripturæ quæstionibus disputaret; in quibus dissolvendis quam alacer, quam efficax, quam promptus erat et facilis! Postremo in omni confabulatione ejus, si quando etiam a seriæ esset rei rigore laxata, quantam dignitatem, quantamque jucunditatem inesse liquido erat respicere! qui vix raro aut nunquam cibo, vel somno, nisi quantum naturæ necessitas cogeret, indulserit. Sed quis omnia dicta ejus, vel facta memoratu digna, vel eruditissimus stylo comprehenderet? A deo meritis ejus omnia minorata sunt, quæ de tanto viro elinguis pravitas nostra vix sufficit explicare. Sed et alia quæ dici possent de vita pontificis nostri insignia; quæ si enumerare velimus per singula, non jam breviarium, ut polliciti sumus, sed proposito majorem codicis incurrimus quantitatem; ac si qui stagnantis lacus parva lintre nimium securus pergat sulcare, dum nescit, vicinis æquoris metuendis absorbetur æstibus, et a mediis periculis post dorsum respiciens, sero reminiscitur magna parvis tentare adminiculis quantæ fuerit temeritatis. Sed præstat interim, dum res in tranquillitate sunt, ad littoris sinus clavo fragilem lembum reflectere, ne si quod vires excedat tentaverimus, non tam cursum agere, sed fluctibus miserabiliter obrui videamur.

CAP. XXXI. De imminente corporis ejus dissolutione.

[Prætermittis (34) igitur, ut dictum est, pluribus tam dictis quam factis ejusdem venerabilis viri admodum memoratu dignis, termino e chartæ finem vitæ ejus explicare studeamus, qua morte homo hic Dei terrena linquens, cælestia penetrans, feliciter exivit; et gregem Domini insolabili mœrore confectum suavissima sui præsentia egregius pastor desolavit. Quem quidem omnipotentem Deum ab eo precibus exoratum esse, nemo qui vitam ejus novit ambigat, cum hoc et frequentes in oratione testarentur lacrymæ, et ipse communi nonnunquam sermone cum his qui sibi familiariter adhærebant, annos suos ac si dierum malitiæ plenos sit causatus, etiam tempus esse quo infelicem exuret hominem sit protestatus]. Sextum ab ordinatione sua in regimine episcopatus agebat annum, et, ut dictum est, fidelis summi patrisfamilias dispensator suæ quibusque reddebat, servata diligentissime in omnibus disciplina; cum superveniente apostolorum Petri et Pauli solemnitate, jucundus ipsorum interfuit vigiliis, missisque priori et postera die solemniter celebratis in singulorum ecclesiis, in illorum servitio religionis finem accipiens, per quos beata mater Ecclesia religionis sumpsit exordium, ad mensam rediens inter prandendum primo tremore, deinde gravi tactus est calore. Quo cæteris sensim artubus

subrepente, licet ante remota non surgeret fercula, A toto corpore tanto confectus est dolore ut præter solitum proximæ noctis abesset vigiliis. Sed iterum resumptis viribus, sicut semper, ut credo, ultra omnes mortales infirmitati corporeæ solebat reluctari, sequentis diei, hoc est Sabbati, vigiliis et matutinis adfuit; nec ex eo amplius choro et dilecto fratrum conventui interesse valens, nihilominus intra domus suæ penetralia invictissimum psalmodiæ et lectionis nota dulcedine reficiebat spiritum, quem corpusculo febribus fatiscenti potentissime imperitantem ad optatum diu præmuniebat exitum: nihil aliud nisi defectum sentire se in toto corpore protestatus. Ita ingravescente amplius morbo, spiritu tamen, ut diximus, totus robustus et integer, a Sabbato ad quartam productus est feriam in qua apostolorum celebrantur octavæ. Cujus diei summo mane jubet accessiri presbyterum qui erga ecclesiastica pervigili cura solebat excubare; cui cum sese ab invicem separandos esse prædiceret, eam quam infirmis beatus Jacobus apostolus jubet fieri unctionem se libenter velle accipere adjecit; ea quæ huic operi forent necessaria mandat parari; abbates et presbyteros cum nonnullis ordine inferioribus clericis in capellam quæ cubiculo contigua est jubet recipi, ut his coram de rebus Ecclesiæ disponderet, confessionem suam Deo illis testibus offerret, ipsisque orantibus et psallentibus, sacram unctionem susciperet. Ipse cum duobus tantum hujus secreti arbitris, memorato videlicet presbytero et subdiacono, item ejus camerario, remota omni voluptate carnis, quippe quæ ad mortem usque esset afflicta, in solam spem beatæ resurrectionis lavat corpus multis retro annis lavaero incognitum, cupitque fortissimus contemptor sui, addita insuper infirmitati pœnæ, nunc circa se fieri quod in sanitate devitare studuerat ne noxiæ serviret voluptati. Lotus vero albisque vestibus indutus, expectantibus in prædicto oratorio a nemine sustentatus sese infert fratribus; sedili locatur, cui insidens psalmodiæ vel lectioni vacare consueverat: missam audit, sacrosancto Domini corporis viatico felicem animam præmunit jamdudum pulsanti Domino aperire paratam. Interim res Ecclesiæ per fidei manus disponuntur, quarum partem unam successori suo, alteram pauperibus et Deo servientibus fidelis testator delegavit; nulli cognato vel amico egregius Pater, cæteros omnes in Christo æqualiter diligens, dereliquit. (35) Cumque reverenter a prioribus nostris admoneretur ut parentibus de his quæ Deus sibi donasset largiretur, idque nusquam a sacra auctoritate vetitum esse suggestissent: « Parentes meos, inquit, quos superstites relinquo, illi commendo cui me quoque non fundos, non servos, non pecuniam ex hæreditate habentem antecessores nostri relinquere; quos utrum degere privatos necne, idem Deus ex Dominus noster voluerit, ipsius melius permittimus misericordiæ. » Præterea si quid severius dictante ratione in quoslibet ab ipso in columi judica-

(35) Quæ sequuntur in edito abbreviatore omnino

tum fuerat, nullo mortis metu mutare, imo involsum esse post obitum suum volebat, et inflexibilem propositi rigiditatem fortiter usque ad mortem retinuit; conscius utique sibi, quia bona animi intentione omnia fecerat, nihil de his justo Judici ad quem festinabat displicere, ipso hoc in Evangelio suo attestante: *Si oculus, inquit, tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam fuerit etiam corpus tuum tenebrosum erit: oculi nomine intentionem; corpus, sequentes significans actiones; qui sicut oculo incedentis reguntur vestigia, sic nimirum prævia intentione, si bona est in bonum, si mala est in malum, qualiacunque agentis sequuntur opera.*

CAP. XXXII. *De confessione ejus et unctione.*

B Dispositis igitur prudenter omnibus, abbas O— bertus ab ipsis pueritiæ annis coævus et collega nec non consecratis illi divinæ legis meditator, agenda circa eum hæc Christianæ religionis ministeria veste sacerdotali induitur, cupiens et ipse eunti ad Christum sese addere comitem, quem in via Dei unanimi dilectione habuit consortem. At ubi psallendo et orando eo ventum est, ubi oleum imponi infirmo præcepit ordo, totus mente et spiritu vividus, licet carne præmortuus, quantulo ad ausu valuit e lectulo surrexit, coram altari genua flexit, et ut scriptum est: *Justus in primis accusator est sui*, se peccatorem esse, sese non taliter vixisse uti diceret episcopum et verum Christianum esse confessus. Cumque et de aliis satis et diu sese coram Deo accusaret admissis, sine quibus irreprehensibilis sanctorum vita, aut vix, aut nullo modo transigi potest; suggeritur ab abbate memorato usu illius sanctæ suæ familiaritatis, si quid aliquando in imperatorem sive verbis vel etiam occultis cogitationibus deliquisset, Deo confiteri non tardaret, ut securus ab omni insidiatoris accusatione cordium scrutatori Deo intrepide mereretur presentari. Ad hæc ille confidenter: « Non reprehendit me, inquit, conscientia mea in omni vita mea me in aliquo contra imperatorem deliquisse; quin imo semper honorem ejus cupivi et cupio, isque ut in dies cum Dei adjutorio augmentaretur quantum nostra intererat elaboravimus. Cæterum quod nos libentissimo honestati ejus deservientes, ipsius gratiæ minus accepti fuimus, aliis profecto peccatis imputamus. Verum hoc maxime poenitentia dignum me egisse ipse reprehendo, quod immunis ab omnibus in ipsum infideliter gestis, quasi reus coram omnibus ad pedes ejus improvolutus, et hujusmodi humiliatione suspicionem talis culpæ, quæ Deo testis nulla est, multitudini de me ingesserim, sicque nomen episcopi nota falsi criminis infecerim. Sed heu! pudet ac poenitet; succlamantibus cunctis, etiam religiosi viris, uti in me graviter commoto satisfacere, solus diutius reluctari non potui, et victus, facteor, turpiter cessi. Unde quia invictis persistendo

omissa sunt.

computati criminis suspicionem non removi, et vehementer doleo. » His dictis, si qui presentes essent fratres deliquisset, iri petiit. Contra assistentis cleri devotio Deo pontifici suo veniam petiit, ipsamque sua intererat ex se libentissime non sine lacrymis impendit, idemque sibi ab ipso pliciter impendit, idemque sibi ab ipso liciter implorat. Quo facto solemniter cum istis orationibus ad id officii pertinentibus quem supra memoravimus, per sacramentum in viam pacis et beate quietis diri-

LIII. Quod abbas Olbertus ne septem dies post eum faceret exoravit.

is deinde in sua redeuntibus, vir Dei sic lecto decubans, nihil sese nisi defectum rens, expectatque ita ut nunquam in salior, exoptatam diu horam qua vocantem d Dominum. Testatique sunt presbyteri et i qui ei excubantes pro expectatione glotus assistebant, psalmodiam et orationibus incolumis solebat horis a pramortuae palpitante lingua sepius iterari. Nimirum usu vivens et incolumis imperitanti serviro erat spiritui, caro jam moriens approbat. feria, scilicet apostolicarum octavarum dies at; quinta deinde feria superfuera: et cum na exitus, ut putabatur, hora a concurrevotissime ad eum senioribus expectaretur, onixe ut a lecto se sineret deponi, ut mos solet fieri Christianis, efflagitaretur: « No-uit, hodie frustra fatigari, sed cras disce- hi in Dei nomine occurrere. » Quam ejus quotquot adfuerunt, audire; sed et abbas itus qui pridie eum unxerat, hoc prænuntiata mortis indictum pio exelpit gemitu: « Si dis-quit, Omnipotentis misericordia non sinat em dies super te in hoc mundo facere. » irba petitionis, ut probavit rei exitus, ad i auditoris ascendisse credimus: nam statim asterium beati Jacobi regressus, ubi ipse alium quem gerebat Gemblacensis cœnobii, multorum Pater exstitit monachorum; sub- totis artibus molestia, sentit optabilem sibi ntifice, eodemque unanimo fratre dissolutionis imminere; fastidians jam confragosa ita dispendia, quæ ulterius sibi sine tanti orissolatio restarent calcanda; Christi potius sta contemplatione cum illo cupiens satiari, visionis ejus dulcedinem nondum re, sed spo minter conferendum de notis sacra Scripturae tis suspirare solebat. Alter nobiscum corona cum, alter decus monachorum. Alter licet lactuantis sæculi procellas pratica vitæ actus assius regendos suscepit, divina tamen contem- nenspendi et vitaliter exterioribus mortificari: vero tum professione, tum animi intentione nus sæculo, et duplicem duorum ovilium gregem

A pascebat Domino, et benignissima tam ecclesiastica- rum facultatum quam consiliorum largitione pru- denter dispensata, exterioribus nequaquam deerat solatio. Ambo divina et humana sapientia imbuti, ambo robustissimæ in templo Dei columnæ. Uterque in utroque Deo servientium ordine reginæ dextra divinam sponsi majestatem astanti auro vestem texero, ipsamque jucundissima varietatum distinc- tione gnari circumdare, idque studiose quoad viverent decertantes actitare. Sub tantis tuta cu- stodibus, tantisque communita propugnatoribus in- tra honestissima bonarum artium quiescebat otia, nec clandestinas latronum insidias, nec aperte im- pugnantium formidans incursus, tunc quidem felix Legia, sed nunc amissa hac felicitate multo infeli- cior.

B Sexta igitur feria illucescente, octavo scilicet Idus Julii, beatam pastor noster, ut prædixerat, Creatori reddidit animam. Postquam illum septimo die, sicut a Deo poposcerat, memorati abbatis anima voti compos episcopum est secuta, ut constaret evidenter hoc mystico dierum numero ob æqualis vitæ meritum in unam æternæ beatitudinis requiem hos tantos patres a mundi hujus voragine esse re- ceptos. Migrant igitur, migrant ad Dominum facto- rem suum felices justorum animæ, multiplicibus pietatis studiis exercitata: vivi utique lapides ad cœlestis Jerusalem ædificium colliguntur et, malitia remanentium exigente, hi qui tenero gregi multo adhuc tempore poterant prodesse, heu! nimis fes- tine subtrahuntur.

CAP. XXXIV. Quod Legia tanto pastore orbat.

D Relinquit itaque ex matre filiam filio beatam, ac postmodum eodem patre multo beatorem, miseram pastor bonus cum pupillis suis Legiam. Quæ etiam si lapides possent lacrymas fundere, irrecuperabile ablati Wazonis damnum nequaquam sufficienter va- leret plangere; quippe cui post Deum hoc noscitur debere ut singularis nominis prærogativa inter ma- jores circumquaque urbes sola, vocaretur fons sa- pientiæ. Quæ autem regio tam abstrusa in terris, quam, pervolitante fama, Wazonis Legiæ nomen non penetraverit? Parum est quod trifida te celsam tanto patre novit Gallia. Te Alpina gerens corpora nequaquam ignorat Germania. Experimentum ac- ceperunt gloriæ tuæ Pannonii, et nihilominus Hiberi. Nec latet extremo diffusos orbe Britannos. Aquitanos cum Arvernais, tanti rectoris aucto- ritate quam alte caput extuleris. Tibi cedunt præ pontificis virtute circumcirca urbes nobilissimæ; sed nec olim Roma potens indignum ducit se tua superari gloria, quæ moderno tempore, ex orthodoxis neminem huic tuo parem habuit su- perstitem. At nunc heu! tanto pastore viduata stas magni nominis umbra, et adhuc prioris famæ te- nore multos studii amatores ad opinatum disci- plinæ invitas gymnasium, sperantes se cum liberali studio victus et vestitus solatio gratuito sustentari.

Ea enim spe patriæ finibus se excitos autumant, A credentes illis referentibus qui talia præsentibus apud nos experti forent : qui plerumque litterarum exercitio non frustra expelito, cum solus Wazo omnes recipere solitus esset et omnia suppeditare, quod fateri rubor est et negare fallacia, nullus eorum ab omnibus nobis hujus loci indigentis sustentatur. Adeo pietatis opera quæ unus indeficienter agebat, omnes simul exercere, etsi volumus, non possumus.

CAP. XXV. *Apostrophia ad Legiam.*

Age ergo nunc, o dulcis Legia, si qua est tibi **C** cordi pietas in Deum aut honestatis amor ad sæculum, ardentissime quæso, saltem antiquæ religionis vestigia amplecti contendito ; quia etsi orbata es Patribus, pro ipsis tamen nati sunt tibi filii, quos omnipotens Deus, licet adhuc teneros et rudes, exemplo honorum Patrum ad sanctæ religionis culmen potens est informare. Tibi enim, Domine, derelicti sunt pauperes, pupillis tu eris adjutor. Sed est quod inter hæc, o dulcis nutricula, in cujus

in gremio ego inter veræ philosophiæ tironee inutilis vernula coalui, paucis es admonenda ne dona Domini tui, si qua tibi sunt, meritis tuis arrogare incipias ; sed potius temet æstimatione infirmitatis tuæ omnium Ecclesiarum pedibus subternas, et maxime matris tuæ sanctæ et venerabilis Colonæ quam Dominus post urbem Romam, tum infinito diversi generis sanctorum numero, tum jucundissime distincta sanctæ religionis corona dignatus est insignire. Hanc tu venerare ceu dominam, ut te non dedignetur agnoscere filiam ; quatenus te pro humilitate, illam pro charitatis remuneratione æthereus ille claviger prævius ambarum dux et patronus, cum utrarumque ovibus ad gaudia Domini sui intromittat, et ad videndum Deum deorum in Sion, in cœlestis Jerusalem sedibus componat, præstante ipso Deo vivo et vero, qui unus in trinitate et trinus in unitate, solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem. Cui regnare sæculorum immortalis, invisibilis, soli Deo honor, laus et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

VASONIS EPISTOLÆ

EPISTOLA PRIMA.

AD JOANNEM PRÆPOSITUM LEODIENSEM.

Hanc habes supra, cap. 3 Vitæ.

EPISTOLA II.

AD HENRICUM I FRANCORUM REGEM.

Exstat ejusdem Vitæ cap. 23.

C

EPISTOLA III.

AD ROGERIUM II CATALAUNENSEM EPISCOPIUM.

Est caput 25 integrum.

EPISTOLA IV.

AD HENRICUM IMPERATOREM, COGNOMENTO NIGRUM.

Fragmentum.

Interscritur capiti 27.

CHARTA VASONIS

PRO LEODIENSI ECCLESIA COLLEGIATA S. BARTHOLOMÆI

(Anno 1016.)

Addit decem præbendas ad numerum viginti canonicorum, eisque assignat amplos redditus.

[Martene *Ampliss. Collect.*, tom. 1, pag. 411.]